

Стално радно тело
Социјално-економског савета за економска питања

**ЕФЕКТИ РЕСТРУКТУРИРАЊА
ЈАВНИХ И ЈАВНО-КОМУНАЛНИХ ПРЕДУЗЕЋА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

Београд, децембар 2012. године

ЕФЕКТИ РЕСТРУКТУРИРАЊА ЈАВНИХ И ЈАВНО-КОМУНАЛНИХ ПРЕДУЗЕЋА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Стално радно тело Социјално-економског савета Републике Србије за економска питања:

Драгољуб Рајић (Унија послодаваца Србије);
Зоран Ристић (Уједињени грански синдикати „Независност“);
Светлана Манчић (Савез самосталних синдиката Србије);
Данијела Рајковић (Министарство рада, запошљавања и
социјалне политике)

Издавачи:

Социјално-економски савет Републике Србије
SOLIDAR Suisse/Swiss Labour Assistance SLA - Kancelarija u Srbiji

За издаваче:

Никола Микашиновић, SOLIDAR Suisse/
Swiss Labour Assistance SLA - Kancelarija u Srbiji
Небојша Атанацковић, Социјално-економски савет Републике Србије

Аутори:

Чланови Сталног радног тела Социјално-економског савета
за економска питања

Графички дизајн:

Globe DESIGN

Штампа:

ГРАФО-САН 96

Тираж:

1000 примерака

ИСБН:

978-86-87875-03-6

SOLIDAR
SUISSE
Swiss Labour Assistance SLA

Издавање ове публикације
финансијски је помогла организација
SOLIDAR Suisse/Swiss Labour Assistance SLA -
Kancelarija u Srbiji

У ... УВОД	5
1. ... ДОСАДАШЊА ИСКУСТВА ИЗ РЕСТРУКТУРИРАЊА ЈАВНИХ И ЈАВНО-КОМУНАЛНИХ ПРЕДУЗЕЋА У СРБИЈИ	7
2. ... ИСТРАЖИВАЊЕ ЕФЕКТА РЕСТРУКТУРИРАЊА ЈАВНИХ И ЈАВНО-КОМУНАЛНИХ ПРЕДУЗЕЋА У СРБИЈИ	9
2.1. ... Циљеви истраживања	9
2.2. ... Основни резултати истраживања спроведеног међу запосленима/синдикатима	10
2.2.1. ... Општи подаци о истраживању међу запосленима/синдикатима	10
2.2.2. ... Приказ основних резултата спроведеног истраживања међу запосленима/синдикатима	10
2.3. ... Основни резултати истраживања спроведеног међу послодавцима/директорима	26
2.4. ... Основни закључци истраживања спроведеног међу јединицама локалне самоуправе	50
3. ... ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ	55
4. ... ПРИЛОЗИ	59
4.1. ... Искуства развијених земаља – осврт на искуство Италије (град Милано)	59
4.2. ... Списак јавних и јавно-комуналних предузећа обухваћених истраживањем која су доставила попуњен упитник за запослене/синдикате и послодавце/директоре	62
4.3. ... Правни оквир за функционисање јавних и јавно комуналних предузећа у Р. Србији	66

Стално радно тело Социјално-економског савета Републике Србије, реализовало је у другој половини 2012. године пројекат „Ефекти реструктурирања јавних и јавно-комуналних предузећа у Републици Србији“ уз финансијску помоћ организације *SOLIDAR SUISSE Swiss Labour Assistance SLA*. Ово је трећи по реду истраживачки пројекат помогнут од стране ове швајцарске организације која у Србији реализује програме, који за циљ имају промоцију социјалног дијалога и јачање капацитета социјалних партнера¹.

Општи циљ пројекта био је истраживање ефеката досадашњег процеса реструктурирања јавних и јавно-комуналних предузећа у Србији² и дефинисање смерница за даље кораке. Рад на истраживању започео је конципирањем упитника састављеног из три посебна, али и повезана дела, прилагођена улози сваког од учесника у процесу реструктурирања јавног сектора (1. за представнике синдикалних организација и запослених; 2. за пословодство јавних и јавно-комуналних предузећа; 3. за локалну самоуправу). Следећа фаза подразумевала је теренско истраживање у одабраним регионима у Србији, а чланови Сталног радног тела Савета за економска питања имали су и прилику да се упознају са искуством Италије захваљујући студијској посети граду Милану у септембру 2012. године.

Публикација која је пред читаоцима осим што представља резултате истраживања и њихову анализу има за циљ и да укаже на могуће даље процесе у реструктурирању/реформи овог важног сектора, а који би за крајњи циљ имали стварање економски ефикасних и у исто време друштвено одговорних предузећа.

Чеданка Андрић

Секретар Социјално-економског савета

1 2010. године подржан је пројекат „Ефикасно сузбијање сиве економије“, а 2011. године пројекат под називом: „Ефекти приватизације у Србији“.

2 У Републици Србији постоје 704 активна јавна и јавно-комунална предузећа.

1.

ДОСАДАШЊА ИСКУСТВА ИЗ РЕСТРУКТУРИРАЊА ЈАВНИХ И ЈАВНО-КОМУНАЛНИХ ПРЕДУЗЕЋА У СРБИЈИ

Реструктурирање јавних и јавно-комуналних предузећа једна је од најзначајнијих реформских промена у правцу њиховог усмеравања ка тржишним принципима функционисања и истовремено велики изазов и испит за све оне који учествују у том процесу. Сва јавна и јавно-комунална предузећа би морала што пре да се ускладе са правилима европске конкуренције. То произилази из обавеза које смо преузели потписујући Споразум о стабилизацији и придруживању. Бројни захтеви и ограничења која се намећу у том процесу, пре свега су резултат временске диспропорције између потребе за брзим променама и стварања ефикасног обављања делатности од општег интереса (потребе да и ова предузећа буду конкурентна), с једне стране, и затеченог стања које захтева објективно и реално сагледавање свих проблема који додатно компликују и оптерећују овај процес (недостатак свежег капитала за инвестициона улагања, застарела технологија, нови захтеви тржишта, висока корумпираност...). Непостојање јасне стратегије у досадашњем периоду трансформације овог сектора, искомпликовало је и успорило процес његовог оспособљавања, економског, организационог и кадровског јачања у интересу запослених, грађана, привреде и друштва у целини.

За помирење разлика и контрадикторних ефеката процеса реструктурирања јавних и јавно-комуналних предузећа и постизање бољих резултата у времену које је пред нама, неопходно је максимално координирано ангажовање свих релевантних чинилаца – власти, привреде, науке, синдиката и цивилног друштва у целини, засновано на бољем познавању досадашњих ефеката већ спроведених мера и искуствима оних земаља које имају високо квалитетан систем обављања делатности од општег друштвеног интереса. Реализација овог истраживања је управо усмерена ка стварању потпуније и реалније слике онога шта се до сада урадило у јавним и јавно-комуналним предузећима и давању препорука за спровођење даљих реформских корака.

2.

ИСТРАЖИВАЊЕ ЕФЕКТА РЕСТРУКТУРИРАЊА ЈАВНИХ И ЈАВНО-КОМУНАЛНИХ ПРЕДУЗЕЋА У СРБИЈИ

2.1. Циљеви истраживања

Генерална је перцепција да су јавна и јавно комунална предузећа у служби политичких партија или појединаца блиских политичким партијама, а не у служби јавног интереса. Међутим, дебата у јавности је превасходно усредсређена на појединачне случајеве подмићивања и корупције, или чешће на споредне проблеме, попут плата и отпремнина директора и чланова управних одбора. Изузетно мала пажња је поклоњена оцени успеха јавних и јавно-комуналних предузећа и томе колико успешно служе сврси због које су и основана – остваривању јавног интереса.

Циљеви овог истраживања су се односили на покушај долажења до одговора на многобројна питања која се у јавности постављају, а последица су непостојања јединствене стратегије реструктурирања јавних и јавно-комуналних предузећа и све учесталије праксе поверавања одређених делатности приватницима под понекад, сумљивим условима и околностима. Који су основни проблеми са којима се ова предузећа суочавају? Какав је положај радника? Да ли је број запослених у њима претходних година повећаван или смањиван? Који је ниво права запослених у њима? Каква је њихова техничко-технолошка опремљеност? Да ли су она предимензионирана, склона нерационалној потрошњи, високом задуживању...? На који начин је код неких од њих делатност поверена? Да ли још увек постоји јавно или јавно-комунално предузеће које је ту делатност претходно обављало? Какво је било и какво је тренутно пословање тог предузећа?...

На овај начин аутори овог истраживања желе да допринесу квалитетнијем сагледавању ефеката досадашњих процеса реструктурирања јавног и јавно-комуналног сектора, што би била једна од основа за предлагање будућих мера у функцији пораста продуктивности и профитабилности пословања, осигурања конкурентске способности и подизања укупне организацијске успешности овог сектора, а никако искључиво као једини начин смањења трошкова пословања кроз смањење броја запослених или смањивање радних и социјалних права запослених.

2.2. Основни резултати истраживања спроведеног међу запосленима/синдикатима

2.2.1. Општи подаци о истраживању међу запосленима/синдикатима

Од 716 јавних и јавно-комуналних предузећа у Р. Србији која се налазе на списку Народне банке Србије из јануара 2012, у Агенцији за привредне регистре као активна привредна друштва регистровано је њих 704 (5 је у процесу регистрације, 5 у стечајном и 2 у ликвидационом поступку). Од укупног броја активних јавних и јавно-комуналних предузећа истраживањем је методом случајног њиховог бирања обухваћено 250. После више покушаја да се прикупе попуњени упитници они су попуњени од стране синдикалних организација/запослених у 7 јавних и 91 јавно-комуналних предузећа (укупно 98 предузећа, односно 13,92% од њиховог укупног броја).

Предузећа обухваћена истраживањем:

Укупан број активних јавних и јавно-комуналних предузећа	Укупан број активних предузећа (оснивач локална самоуправа)	Укупан број активних предузећа (оснивач Р. Србија)	Попуњени упитници (укупно)	Попуњени упитници (оснивач локална самоуправа)	Попуњени упитници (оснивач Р. Србија)
704 (100%)	-- (--%)	-- (%)	98 (13,92%)	91 (--%)	7 (--%)

Величина узорка, иако задовољава постављене услове репрезентативности, имајући у виду велике специфичности сваког појединачног предузећа, отежава извођење конкретнијих закључака код појединих питања, али је сигурно да проблеми на које укупни резултати овог истраживања упозоравају морају бити узети у обзир ако желимо да наредни реформски кораци усмерени ка завршетку процеса реорганизације и реструктурирања јавног сектора буду економски ефикаснији и социјално праведнији.

2.2.2. Приказ основних резултата спроведеног истраживања међу запосленима/синдикатима

Просечан број стално запослених у предузећу (на неодређено време):

Просечан број запослених на неодређено време у посматраним предузећима смањен је у мају 2012. године у односу на 2000. годину за 20,89% (1/5). Поређењем са 2005. годином, може се закључити да је то смањење износило 10,85% (1/10),

а у односу на просечан број запослених у току 2011. године тај број је незнатно смањен (1,41%). Смањење броја запослених у посматраном периоду (мај 2012. у односу на 2000. годину) је мање присутно у предузећима чији је оснивач локална самоуправа (19,12%), док је у оним предузећима где је оснивач Р. Србија оно нешто веће (30,08%). У односу на претходну (2011. годину) просечан број запослених незнатно је смањен и у предузећима чији је оснивач локална самоуправа (1,44%), а у предузећима чији је оснивач Р. Србија чак је и повећан (0,55%). Важно је напоменути и да је у појединим посматраним предузећима број запослених из године у годину стално повећаван (нпр. ЈП „Службени гласник“, ЈКП „Београд пут“, ЈКП „Водовод Рума“, ЈКП „Комрад Врање“...). Детаљнија анализа упућује на закључак да је, на пример, посматрано само у односу на 2011. годину број запослених у мају 2012. године остао исти или је повећан у чак 57,14% предузећа обухваћених истраживањем, те да значајан утицај на горе наведене проценте има смањење броја запослених у ГСП „Београд“ у претходним годинама (8.500 у 2000. години, 7.200 у 2005. години, 6.800 у 2011. години, 6.300 у мају 2012. године) и „Београдским електранама“ – без обзира што је у овом предузећу у односу на 2011. годину у мају 2012. године било запослено више радника (2.900 у 2000. години, 2.048 у 2011. години, 2.164 у мају 2012. године). Изузимајући ова предузећа, и посматрајући она код којих је дошло до пада броја запослених, може се закључити да је тај проценат незнатан (Табела 1.).

Табела 1: *Просечан број стално запослених у предузећу (на неодређено време)*

	Укупан просечан број запослених	Просечан број запослених (оснивач јединица локалне самоуправе)	Просечан број запослених (оснивач Р. Србија)
Мај 2012. године	401,41	240,97	2.808,00
2011. године	407,14	244,49	2.792,67
2005. године	450,29	244,76	3.533,20
2000. године	507,42	297,94	4.016,25

Просечан број запослених у предузећу на одређено време, по основу уговора о делу, уговора о привременим и повременим пословима, преко омладинске задруге и сл:

Просечан број запослених у предузећима обухваћеним истраживањем који су ангажовани у неком од флексибилних облика (на одређено време, по основу уговора о делу, уговора о привременим и повременим пословима, преко омладинске задруге и сл.) смањен је у мају 2012. године у односу на 2000. годину за 67,17% (у оним предузећима где је јединица локалне самоуправе оснивач, тај проценат је повећан за 3,39%, а у оним где је Р. Србија оснивач смањен је за 87,85%) (Табела 2.).

Овако презентовани резултати могу да наведу на погрешне закључке, уколико се не напомене да су ове разлике у просечном броју запослених, па и у процентима, у највећој мери настале због великог броја запослених које је на овај начин ангажовало само једно предузеће, посебно у 2000. години (ЈП ПТТ саобраћаја „Србија“ 2.785 у 2000. години, 862 у 2005. години, 436 у 2011. години, 502 у мају 2012. године). Без обзира на ову напомену, може се јасно закључити да је проценат запослених који су ангажовани на овај начин у односу на број запослених на неодређено време у посматраним предузећима испод 10%, што указује да овакве форме запошљавања нису у већој мери заступљене у њима и да су оне примењиване углавном у изузетним случајевима (повећан обим посла и сл.).

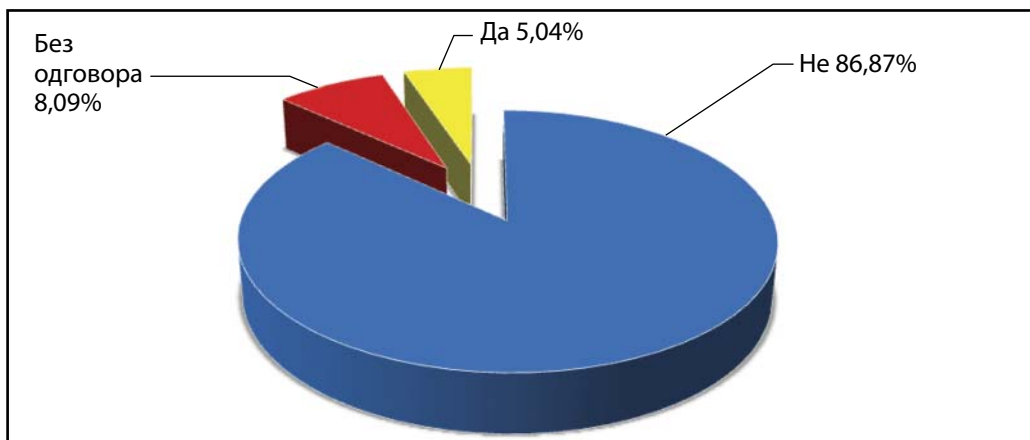
Табела 2: Просечан број запослених у предузећу кроз флексибилне облике радног ангажовања

	Укупан просечан број запослених	Просечан број запослених (оснивач јединица локалне самоуправе)	Просечан број запослених (оснивач Р. Србија)
Мај 2012. године	30,31	24,66	112,80
2011. године	31,13	26,14	104,00
2005. године	41,61	27,04	242,00
2000. године	92,33	23,85	928,33

Да ли је у предузећу спроведен процес реструктурирања:

Одговори синдикалних представника и запослених упућују на закључак да процес реструктурирања није спроведен у највећем броју предузећа обухваћених истраживањем (86,87%), односно да је у тек по неком то учињено (5,04%). На ово питање није одговорило 8,09% испитаника (Графикон 1).

Графикон 1: Да ли је у предузећу спроведен процес реструктурирања?

У предузећима где је спроведен процес реструктурирања то је најчешће учињено кроз издвајање споредних делатности уз преузимање свих, или дела запослених, а неке од тих делатности су и након издвајања остале у истом статусу (нису приватизоване). Уочава се и да је у издвојеним делатностима дошло до нешто већег смањења броја запослених у односу на „матично“ предузеће (ЈКП „Златибор“ 32,31%, ЈКП „Београдске електране“ 31,63%...), а код делатности које су приватизоване број радника је драстично смањен, у неким и нема запослених (тако су 2005. године у ЈП ПТТ „Србија“ издвојеним делатностима - хотели, мотели са ресторанима (ПЈ Угоститељство) и делатности путничких агенција и туроператера (ПЈ Посттурс) радило 336 запослених, а након издвајања према тврдњама синдикалних представника тамо нема ни једног радника). У појединим делатностима које су поверене приватном капиталу није постојала обавеза преузимања радника који су те послове радили (нпр. одржавање хигијене у ЈКП „Београдске електране“), а понегде су повераване и основне делатности (ЈКП „Комуналац Власотинце“).

Социјални програм (отпуштање вишкова запослених) у посматраним предузећима или није спроведен, или је спроведен на принципу добровољног изјашњавања и уз исплату отпремнине чији је износ варирао од законског минимума до износа који је био утврђен колективним уговорима (углавном до 250 ЕУР по години радног стажа). Само неколико предузећа је, осим отпремнине, применило и неку другу меру за решавање вишкова запослених, а и у њима је број радника који су преквалификовани, доквалификовани или су покренули сопствени бизнис, занемарив.

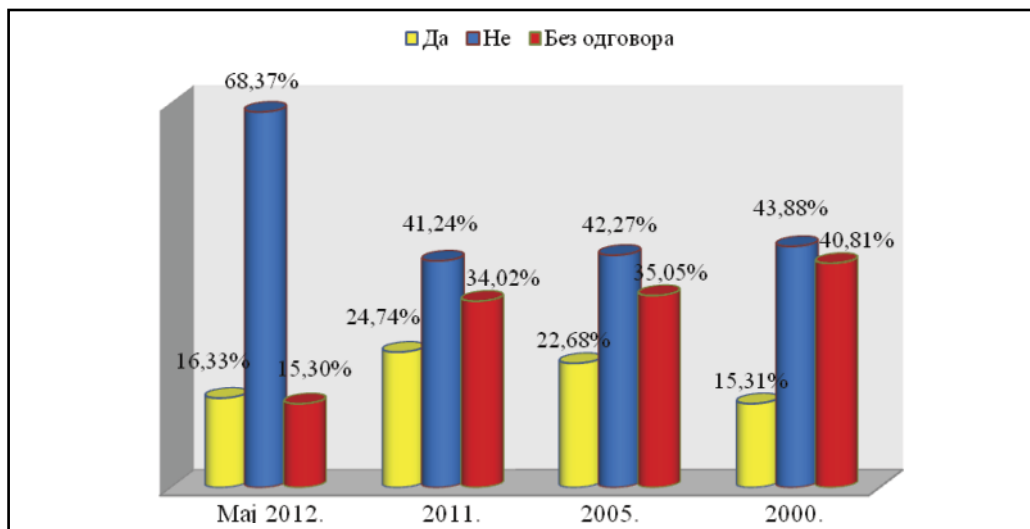
Да ли је предузеће добијало/добија субвенције (државе, општине, града):

Највећи број предузећа која су анализирана није корисник субвенција, односно финансирају се из сопствених прихода (Табела 3. и Графикон 2.). У мају 2012. године само је 16,33% предузећа добијало субвенције и њихово учешће у укупним приходима предузећа је било шаренолико – од 0,0013% (ЈКП „Стари град Шабац“) до 90% (ЈП за грађевинско земљиште „Бачка Топола“). У неким случајевима помоћ од стране оснивача је упућивана онда када предузеће није било у могућности да изврши своје обавезе према запосленима (нпр. ЈКП „Напредак Сокобања“). Значајно је напоменути да 15,30% испитаника није одговорило да ли је предузеће у мају 2012. године добијало/добија субвенције, а за претходне године више од 1/3 испитаника није дало одговор на ово питање.

Табела 3: Да ли је предузеће добијало/добија субвенције (државе, општине, града)?

	Мај 2012.	2011.	2005.	2000.
Да	16,33%	24,74%	22,68%	15,31%
Не	68,37%	41,24%	42,27%	43,88%
Без одговора	15,30%	34,02%	35,05%	40,81%

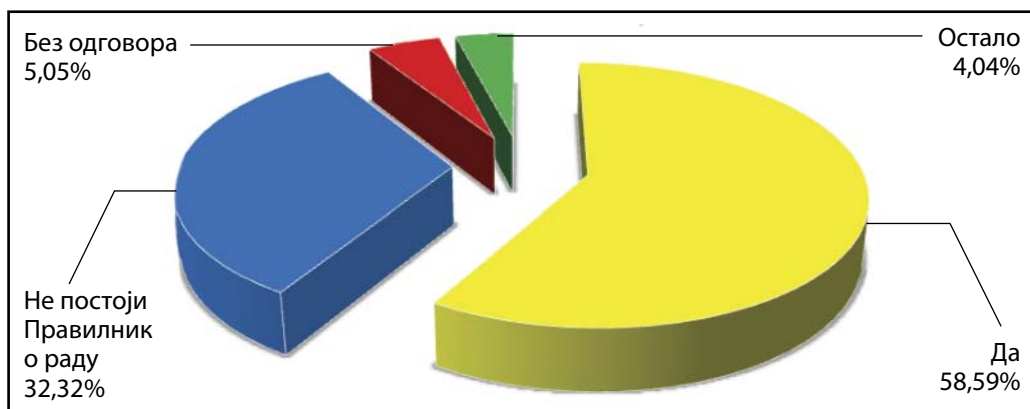
Графикон 2: Да ли је предузеће добијало/добија субвенције (државе, општине, града)?

Да ли у предузећу постоји колективни уговор:

Колективни уговор као општи акт којим се уређују односи у предузећу постоји у 58,59% анкетираних предузећа (Графикон 3.). У предузећима у којима постоји Правилник о раду (32,32%), преговори око закључивања колективног уговора углавном нису завршени (нпр. ЈКП „Грејање Панчево“, ЈП Комуналац „Кладово“...), па се очекује и у већини њих потписивање колективног уговора (у неким предузећима синдикати кашњење образлажу и тиме што су их избори успорили у усаглашавању ставова). У појединим срединама нису потписани колективни уговори код послодавца у појединим предузећима, али постоје територијални колективни уговори за јавна и јавно-комунална предузећа на нивоу јединице локалне самоуправе који се у њима примењују (нпр. Сомбор).

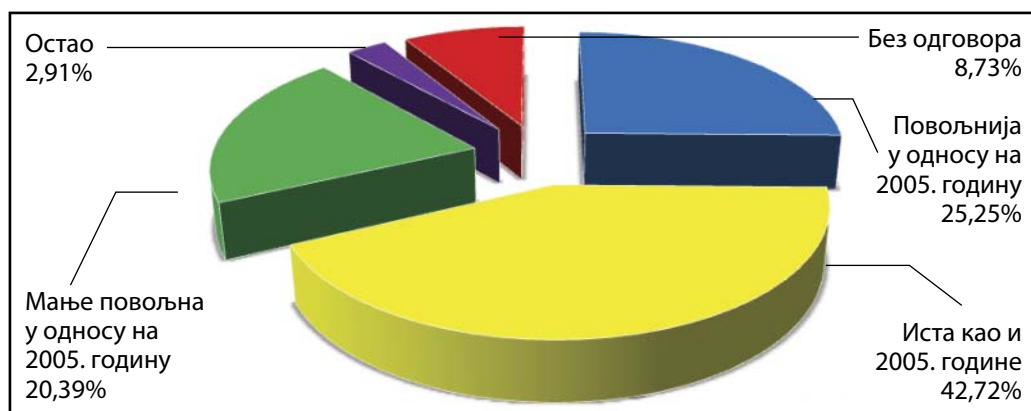
Графикон 3: Да ли у предузећу постоји колективни уговор?

Права запослених:

Да су права запослених у предузећима обухваћеним истраживањем данас повољнија у односу на 2005. годину тврди 25,25% испитаника, а да су иста њих 42,72% (укупно 67,97%) (Графикон 4.). Међу основним правима за која синдикални представници и запослени тврде да су боља најчешће се наводе висина плата и њена редовност, услови рада, дужина годишњег одмора, плаћеног одсуства, промену односа са синдикатима и њихово веће уважавање... Са друге стране, оцену да су права запослених данас мање повољна него 2005. износи 20,93% испитаника, и међу правима која су мање повољна посебно издвајају повећан обим посла, дискриминацију синдиката и радника, мобинг, дужину годишњег одмора, висину јубиларних награда, мање повољне коефицијенте радних места... 8,73% испитаника није дало одговор на ово питање, а 2,91% испитаника није могло да одговори на ово питање јер су њихова предузећа формирана после 2005. године (нпр. ЈП „Спортски центар Шабац“, ЈКП „Суботица гас“...).

Графикон 4: Права запослених у предузећима данас

Просечна зарада по запосленом данас и 2005. године:

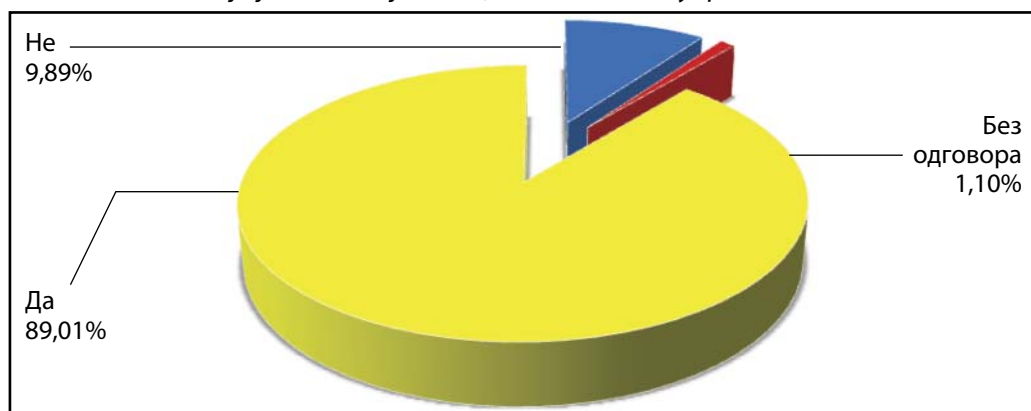
Просечна зарада запослених у посматраним предузећима је данас већа него 2005. године у просеку за 71,88%, У предузећима где је оснивач јединица локалне самоуправе то увећање је нешто мање (70,09%), док је код оних предузећа која је основала Р. Србија оно веће (102,13%). У свим јавним предузећима обухваћеним истраживањем чији је оснивач Р. Србија зараде се исплаћују редовно (не постоји кашњење), док у појединим јавним и јавно комуналним предузећима чији је оснивач јединица локалне самоуправе постоји кашњење (у 9,89% случајева) (Графикон 5.). Ово кашњење је углавном од једног до неколико месеци, али у појединим предузећима оне нису исплаћене ни за прошлу годину (нпр. последња исплаћена зарада у ЈКП „Комуналац Власотинце“ извршена је за мај 2011. године и износи 22.530 динара нето, а у ЈКП „Комуналац Лесковац“ за октобар 2011. године и износи 26.587,78 нето – знатно ниже од просека наведених

у Табели 4.). Најчешћи разлози које испитаници наводе за кашњење зарада су недостатак финансијских средстава, немогућност наплате завршених послова, отежана наплата потраживања (чак и од оснивача), поверавање основне делатности приватнику...

Табела 4: Просечна зарада по запосленом данас и 2005. године

	Просечна месечна зарада по запосленом (укупно)	Просечна месечна зарада по запосленом (оснивач јединица локалне самоуправе)	Просечна месечна зарада по запосленом (оснивач Р. Србија)
2012. (последња исплаћена)	39.886,05 нето	38.449,22 нето	59.043,83 нето
2005.	23.205,62 нето	22.605,04 нето	29.211,40 нето

Графикон 5: Да ли се зараде у предузећу исплаћују редовно у предузећима чији је оснивач јединица локалне самоуправе?

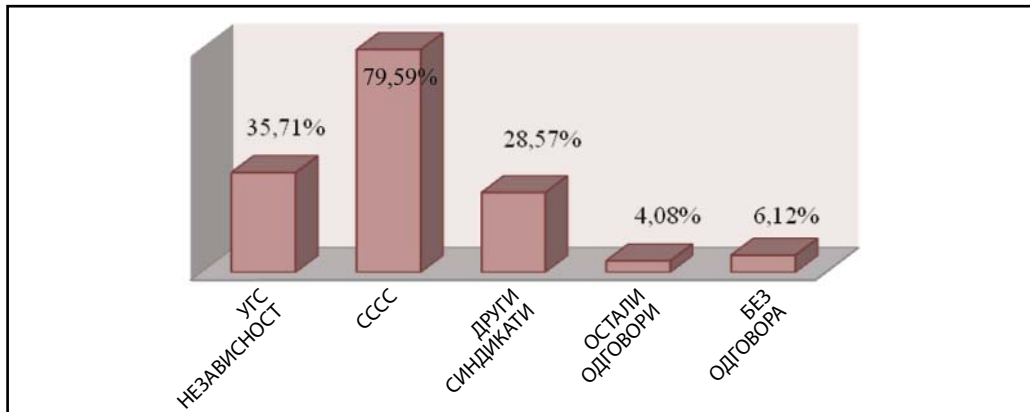

Синдикати који тренутно (данас) делују у предузећу:

Запослени су синдикално организовани у готово свим предузећима која су обухваћена истраживањем (98,98%). Дакле, само у 1,02% предузећа нема синдиката. Савез самосталних синдиката Србије има своје организације у највећем броју предузећа која су обухваћена истраживањем (79,59%), затим следи УГС НЕЗАВИСНОСТ (35,71%), па остали синдикати (28,57%) (АСНС у 9,18% предузећа, СЛОГА у 2,04% предузећа и низ синдиката организованих само на нивоу предузећа). У половини посматраних предузећа делује само један синдикат, 1/4 предузећа има организовано два синдиката (и то у готово свим СССС и УГС НЕЗАВИСНОСТ - 21,43%), 1/10 предузећа има организована 3 синдиката, а у неким предузећима тај број је и већи (нпр. ГСП „Београд“ 19 синдиката, ЈКП „Медиана Ниш“ 5 синдиката...) (Графикон 6.). Број чланова синдиката је тешко утврдити јер већина испитаника није то прецизирало, али је из њихових одговора јасно да је

велика већина запослених у предузећима обухваћених истраживањем у чланству неког од синдиката, а нису ретки ни случајеви да су поједини запослени чланови два или више синдиката.

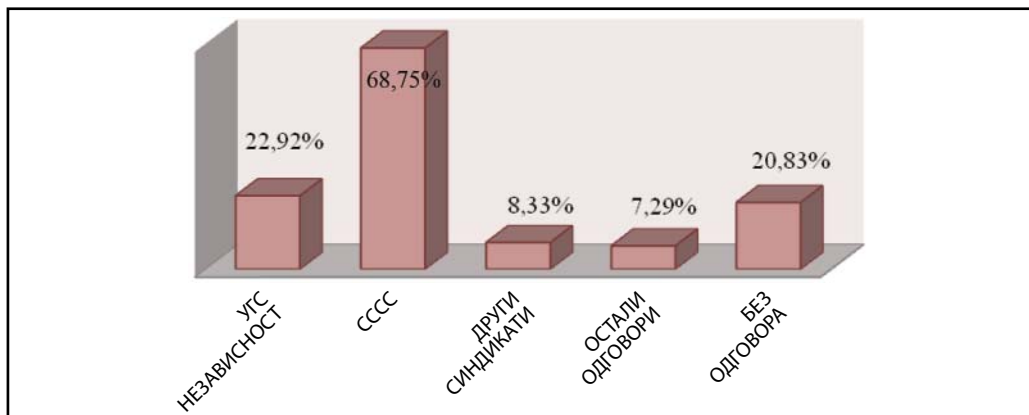
Графикон 6: Синдикати који данас делују у предузећу

Синдикати који су пре 2005. године деловали у предузећу:

Слично као и данас, запослени су и 2005. године били синдикално организовани у готово свим предузећима обухваћеним истраживањем (98,96%). Дакле, само у 1,04% предузећа није било синдиката. Савез самосталних синдиката Србије имао је своје организације у највећем броју предузећа која су обухваћена истраживањем (68,75%), затим следи УГС НЕЗАВИСНОСТ (22,92%), па остали синдикати и то углавном синдикати организовани само на нивоу предузећа (8,33%) (Графикон 7). Поређењем са подацима из претходно датог графика, може се закључити да је број синдиката у посматраним предузећима увећан (нпр. у ГСП „Београд“ било је „само“ 12 синдиката). Нешто већи број оних који нису дали одговор на ово питање (20,83%) отежава извођење конкретнијих закључака. Ипак, јасно се уочава пораст броја предузећа у којима СССС и УГС НЕЗАВИСНОСТ имају своје чланове (СССС за 10,84% процентних поена, а УГС НЕЗАВИСНОСТ за 12,79 процентних поена). Такође је уочљив значајно мањи број предузећа у којима је организовано више синдиката. Наиме, само у 17,70% деловала су два синдиката (углавном СССС и УГС НЕЗАВИСНОСТ), у мање од 5% предузећа деловало је 3 синдиката, а у још мањем броју предузећа деловало је више синдиката.

Графикон 7: Синдикати који су пре 2005. године деловали у предузећу

Укљученост синдиката у процес реструктурирања:

Највећи број испитаника није одговорио на питање да ли су синдикати били укључени у процес реструктурирања (раду комисија или изради програма), изради социјалног програма и сл. (86,00%). Из одговора синдикалних представника и запослених на остала питања, јасно је да у овим предузећима процес реструктурирања и није спроведен. Само у једном предузећу где је спроведе процес реструктурирања синдикати су учествовали у раду комисије која је пратила процес, а у једном у изради социјалног програма. Интересантно је и мишљење синдикалних представника да „још нема потребе за тим, сем припреме и праћења општег стања и става државе, инсистирања на добрим колективним уговорима и њиховој примени“.

Улазак приватног капитала у процесу реструктурирања:

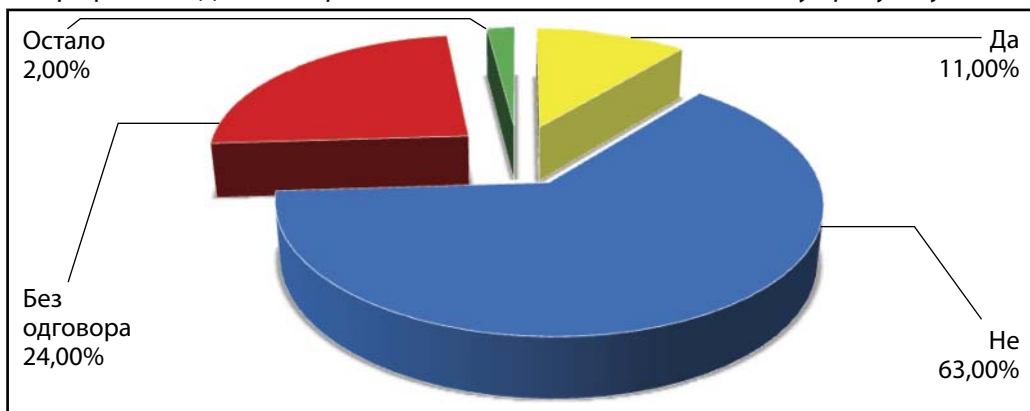
Тек 5,05% испитаника одговорило је на питање да ли је приватни капитал инвестиран у процесу реструктурирања. Одговори су упућивали само на негативне последице оваквих аранжмана (нпр. „није дошло до уласка приватног капитала“, „уништено 2 од укупно 4 камиона смећара“). На ово питање није одговорило 94,95% испитаника.

Да ли би се довођењем новог власника или стратешког партнера побољшало технолошко и организационо стање у предузећу и да ли би то дугорочно допринело повећању квалитета услуга и прихода:

Да би се довођењем новог власника или стратешког партнера побољшало технолошко и организационо стање у предузећу и да би то дугорочно допринело повећању квалитета услуга и прихода тврди 11,00% испитаних синдикалних представника и запослених. Са оваквом оценом не слаже се чак 63,00% испитаника, а 1/5 њих није одговорило на постављено питање (Графикон 8.). Они

који сматрају да би овакве промене биле позитивне углавном наглашавају да је то могуће само „ако је приватни партнер финансијски јак и политички независан“, као и да би то довело до обнове застареле механизације, средства за рад и побољшања техничке опремљености, боље наплате, веће продуктивности и побољшања конкурентске позиције на тржишту уз „повољну социјалну политику према запосленима“. Са друге стране, 63,00% испитаника свој негативан став према уласку приватног капитала образлаже тиме да би на тај начин дошло само до повећања цена услуга, отпуштања радника и низа других негативних ефеката (извлачење капитала, уништавање предузећа...). Овакав став многи поткрепљују и искуствима других код којих је „кренуло добро при довођењу стратешког партнера, а после је било горе него икад /откази, социјална катастрофа/“. Поједини испитаници сматрају и да је постојећа организација добра и да није потребан приватни партнер, или да у случају било каквог уласка приватног капитала већински власник мора да остане држава/локална самоуправа. Неколико испитаника је изразило опрезност одговарајући на ово питање, наглашавајући да „нису у могућности да изврше процену“ (ЈКП за одржавање зграда „Чачак“) или да „одговор на то питање зависи од купца и какве су му намере“ (ЈКП „Биоктош Ужице“) и сл.

Графикон 8: Да ли би приватни капитал побољшао стање у предузећу?

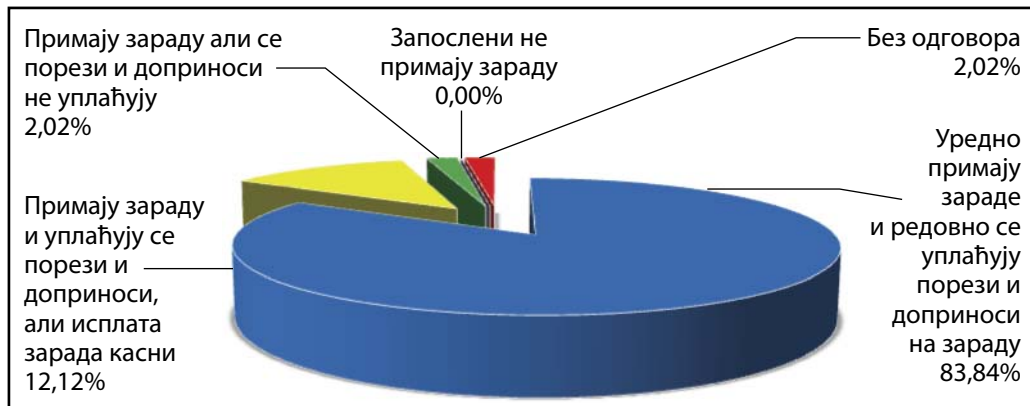

Начин исплате зарада у 2012. години:

Сви запослени у предузећима у којима су синдикални представници и запослени попунили упитник примају зараду. Највећи број запослених уредно примају зараде и редовно им се уплаћују порези и доприноси (83,84%). Тај је јавним предузећима чији је оснивач Р. Србија раван 100% (сви запослени у њима уредно примају зараде и редовно им се уплаћују порези и доприноси). Кашњење зараде је забележено 12,12% ових предузећа, уз уплату пореза и доприноса. Кашњење у исплати зараде је углавном од неколико дана до 2 месеца, осим у случају ЈКП „Комуналац Власотинце“ (12 месеци), ЈКП „Комуналац Лесковац“ (6 месеци) и ЈКП „Водовод Лесковац“ (3 месеца). Да се зараде исплаћују, али да се

при том не уплаћују порези и доприноси у појединим фирмама у јавном сектору потврђује 2,02% испитаника (ЈКП „Краљевица Зајечар“, ЈКП „Услуга Прибој“). Одговор на ово питање није дало 2,02% испитаника. (Графикон 9.)

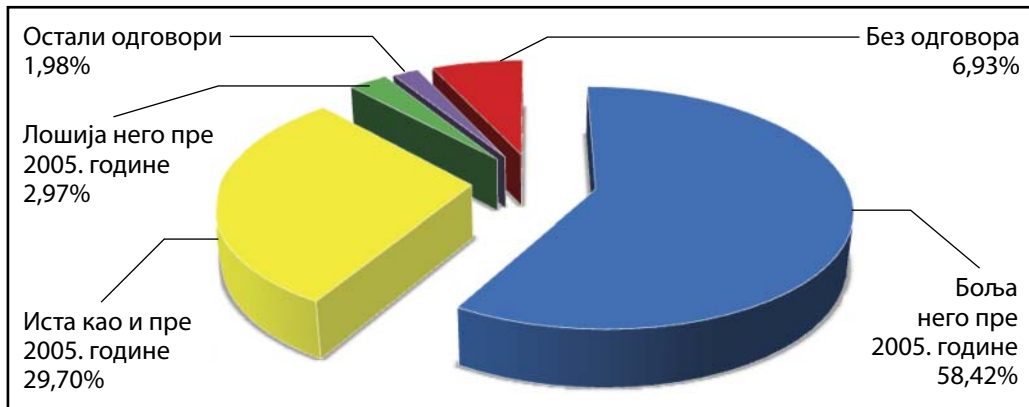
Графикон 9: Начин исплате зарада у 2012. години

Безбедност здравља и заштита на раду запослених у 2012. години:

Да је безбедност и заштита здравља на раду боља у 2012. години него пре 2005. године слаже се 58,42% испитаника. Тај проценат је, у јавним предузећима чији је оснивач Р. Србија и у којима је добијен одговор, раван 100% (у свима њима је побољшана безбедност и заштита здравља на раду). Побољшања испитаници пре свега виде у: коришћењу заштитне опреме, побољшању услова рада, поштовању измењеног радног времена у односу на временске услове (ниске или превисоке температуре), увођењу клима уређаја, изради акта о процени ризика, смањеном броју повреда на раду, обуци запослених и практичном оспособљавању за безбедан рад, поштовању нових законских прописа, ангажовању специјализованих кућа у овој области, годишњим систематским прегледима за све запослене, информисању запослених о правима и обавезама, увођењу права на рехабилитацију... Да је безбедност и заштита здравља на раду на истом нивоу као и пре 2005. године тврди 29,70% испитаника. Ову тврдњу поткрепљују образложењем да „израда колективног уговора о безбедности и здрављу на раду сама по себи није донела ништа боље јер се ради као и пре 10-20 година“, затим да се „мало чини на заштити радника на најугроженијим радним местима“, да се „све своди на заштитну одећу, а све остало су формалности – провера и обука радника, провера средстава рада и разне безбедносне процене на шта се највише троше средства“... Да је безбедност и заштита здравља на раду лошија данас него 2005. године сматра 2,97% испитаника и такав став образлаже тиме да је „све мања и неквалитетнија заштитна опрема“, „лоша техника, бука, лоши међуљудски односи“... Одговор на ово питање није дало 6,93% испитаника (Графикон 10.).

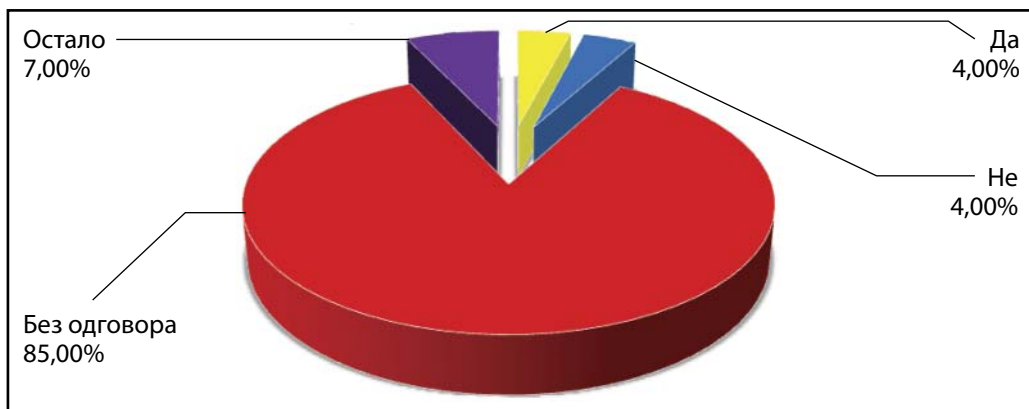
Графикон 10: Безбедност и заштита здравља на раду у 2012. години

Законитост спровођења процеса реструктурирања:

Највећи број синдикалних представника и запослених није одговорио на питање да ли је процес реструктурирања у њиховом предузећу законито спроведен (85,00%). Међу онима који су одговорили на ово питање мишљења су подељена – подједнак је број оних који сматрају да је законито спроведен и оних који се не слажу са таквим закључком. Они који сматрају да процес није законито спроведен наводе да: није испоштован Закон о раду (ГСП „Београд“), повећавањем основне делатности предузећу је одузет главни извор прихода (ЈКП „Комуналац Власотинце“)… Међу осталим одговорима највише је оних који објашњавају да процес реструктурирања у њиховом предузећу није спроведен, али је интересантан и следећи одговор: „Ако под реструктурирањем подразумевамо издвајање грађевинске оперативе и дистрибуције гаса, онда је одговор апсолутно НЕ. Јесте да су се издвојиле некомуналне делатности, али је то урађено због туђих интереса и предузеће остало без 90% прихода.“ (ЈКП „Сечањ“).

Графикон 11: Да ли је процес реструктурирања у предузећу законито спроведен?

Искуство у односу са пословодством током претходних година:

Синдикални представници и запослени имају врло шаренолико искуство у односу са пословодством у погледу њихових захтева у процесу реструктурирања током претходних година. На једној страни се налазе они који тврде да по том питању немају искуства, да није било никаквих захтева пословодства нити проблема или да је искуство са пословодством изузетно позитивно „у духу добре сарадње и заједничког доношења одлука о смањењу радне снаге на добровољној основи“, да је сарадња добра, примерена, коректна или на „завидном“ нивоу, да су „реални захтеви послодавца за рационализацију и побољшање организације предузећа реализовани уз прихватање аргументованих синдикалних предлога“, као и да „пословодство није инсистирало на реструктурирању већ су побољшања направљена са постојећим кадровима и средствима“... На другој страни они који износе критике и изражавају незадовољство односом са послодавцем истичу да је оно „прво тражило смањење броја запослених, а после запошљавало своје партијске другове и то на радна места где радници нису потребни“, да је постојала недовољна сарадња са синдикатом, да су само инсистирали на смањењу броја радника, да нису могли да доносе одлуке без сагласности оснивача и да су „слушали налоге политичара (оснивача)“, да је „претходних година предузећем владао криминал и да ништа конкретно није разговарано“...

Искуство у односу са оснивачем током претходних година:

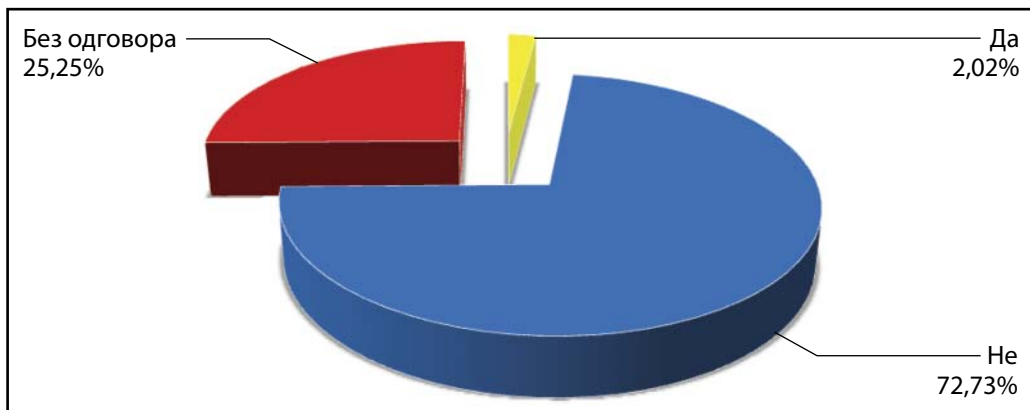
Слично као и код претходног питања, добијени одговори указују на велику шароликост у искуствима синдикалних представника и запослених у односу према оснивачу и његовим захтевима у процесу реструктурирања. Поједини испитаници истичу добру и коректну сарадњу са оснивачем, и то су углавном они који су такве оцене износили и у односу са послодавцем. Они истичу да је оснивач инсистирао на обављању делатности и континуирано подизао квалитет услуге, да се није мешао у рад сем што је поставио директора... Највећи број испитаника тврди да се оснивач интересовао само за смањење броја запослених. Онда следе они који кажу да није било инсистирања оснивача ни на чему, јер реструктурирање није спроведено, да није наметао реструктурирање, да није било захтева и проблема нити је било посебних захтева на смањењу броја запослених, да оснивач није сарађивао са синдикатом, нити да је синдикат постављао захтеве оснивачу... Негативне оцене су изнете од нешто мањег броја испитаника него у претходном питању. Они који су такве оцене изнели тврде да је оснивач вршио запошљавање по партијској припадности, да су инсистирали на реструктурирању и смањењу броја запослених, али да се број запослених повећао, да су најпре донели одлуку о приватизацији, а потом је повукли, да нема интересовања за оспособљавање рада предузећа, да је оснивач инсистирао на смањењу броја запослених како би онда одређене послове поверио приватним преузећима и са њима делили паре, да су синдикати преварени и да је оснивач применио силу, да је инсистирао на свему, али да је за сада остварено само смањење броја запослених...

Најчешће сугестије за успешније спровођење процеса реструктурирања које су представници синдиката и запослених изнели су: „узети у обзир мишљење запослених“, „учешће синдиката у доношењу одлуке и у свим фазама поступка реструктурирања“, „извршити деполитизацију управљања“ („истерати политичке странке из предузећа“), „смањити број запослених у складу са стандардима према произвођачким капацитетима“ („отпустити вишак запослених“), „ускладити цене са ценама енергената“, „извршити правилну процену капитала преузмећа, правилно проценити потребе и висину инвестиционих улагања у комуналну инфраструктуру, као и рок повраћаја уложених средстава“, „потписати колективни уговор са послодавцем и обезбедити сигурност радних места свих упослених“, „најпре снимити ситуацију по свим аспектима: које су потребе за вршењем комуналних услуга, колико би коштало да се обављање услуга врши у складу са законом, као и какве су потребе и могућности корисника услуга – посебно узети у обзир убрзано смањење броја становника, односно корисника услуга на подручју општине“, „извршити реформу својинске и управљачке структуре, дефинисати односе између општине и предузећа, увести методологију за утврђивање тарифа и стандарда пословања, омогућити учешће приватног капитала“, „остварити јаснију и независну позицију у смислу обављања основне делатности како би се правремено и у довољној мери одговорило захтевима тржишта и квалитету пословања“, „детаљно и полако спремити план и стратегију“, „сузбити организовани криминал“, „гвоздена дисциплина уз контролу неког органа састављеног од представника власти, опозиције и синдиката, уз јасна мерила и правила која би важила за све у Србији – у све то би морала бити укључена целокупна јавност“, „нова систематизација радних места и послова“, „да га спроводе стручни људи са синдикатима, а не политичари“, „у истом правцу и на исти начин (стручно, амбициозно, промишљено, рационално, планирано на дужи рок, умереном брзином и у договору са синдикатима по питањима од значаја за економски и социјални положај запослених“, „да се изврши реструктурирање предузећа у акционарако друштво и радници добију акције“... Многи испитаници су и на овом месту још једном потврдили јасно опредељење против реструктурирања следећим одговорима: „имајући у виду да до сада ни једна приватизација није урађена како треба, не треба радити приватизације ових предузећа“, „ми смо против реструктурирања“, „нема потребе за реструктурирањем“, „не продужити уговор о поверавању основне делатности и вратити основну делатност јавно комуналном предузећу“, „с обзиром на природу делатности, сматрамо да би реструктурирање у овом предузећу било потпуно економски неоправдано“, „постоји оправдан страх да реструктурирање значи губитак радног места, а долазак приватника губитак стечених права и повећање цена услуга, јер приватник не ради без профита“... Било је и оних који нису имали никакав став, односно никакву сугестију јер о томе до сада нису размишљали („нисмо размишљали до сада о томе“ и сл.).

Да ли су запослени стекли бесплатне акције (акције без накнаде):

Највећи број анкетираних представника синдиката и запослених није стекао бесплатне акције (акције без накнаде) (72,73%). Само је 2,02% испитаника потврдило да је стекло бесплатне акције (то су учинили као грађани), а 25,25% није одговорило на ово питање (Графикон 11.).

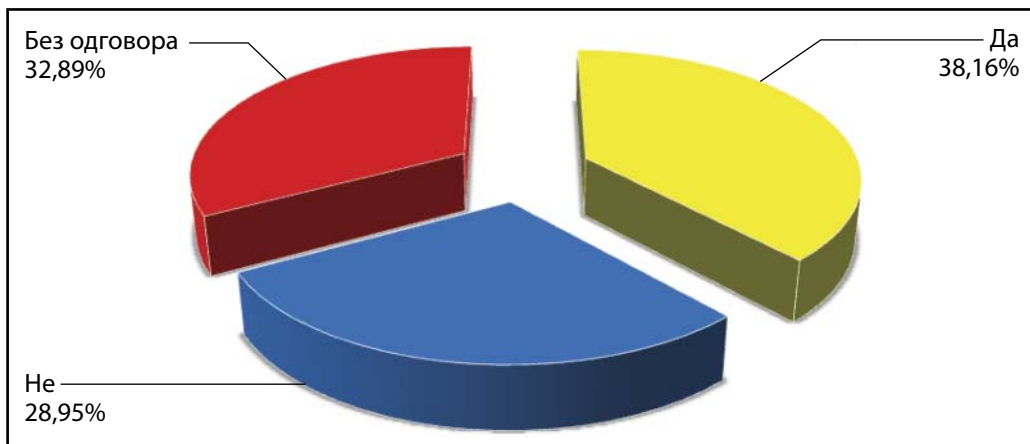
Графикон 12: Да ли су запослени стекли бесплатне акције (акције без накнаде)?

Да ли запослени очекују да стекну бесплатне акције (акције без накнаде):

Да очекују да добију бесплатне акције (акције без накнаде) потврдило је 38,16% испитаника. Основ за стицање ових акција према њиховим тврдњама требао би да буде: „радни однос“ („године радног стажа“), „реструктурирање“, „реструктурирање и приватизација“, „године стажа и улагања од дохотка за обнављање возног парка машина итд.“... (Графикон 12.).

Графикон 13: Да ли запослени очекују да стекну бесплатне акције (акције без накнаде)?

Анализом коментара које су представници синдиката и запослених дали може се доћи до закључка да су мишљења о корисности једног оваквог истраживања врло различита (подељена). Готово да је исти број оних који имају позитивне ставове према истраживању („да се чешће спроводе овакве анкете“, „треба анкетирати сваког запосленог о положају и проблемима“, „упитник је свеобухватан и конкретизован“, „добар је“, „немамо никакве замерке“...) и оних код којих су они негативни („проблеми се не решавају тако што ћете доћи до података на основу упитника, већ анализирањем сваког субјекта, јер свако има својих специфичности“, „упитник може бити опширнији и јаснији у смислу циљева анкете“, „тражени одговори на нека питања нису доступни представницима синдиката, посебно уколико имају лошу комуникацију са пословодством“...). Било је и оних који су позитивно оценили оваква истраживања, али су изразили и забринутост да ли ће то неко озбиљно размотрити (нпр. „упитник је у сваком случају користан, али је питање да ли ће то неко озбиљно размотрити, или ће као и до сада гледати сопствене интересе“, „остаће мртво слово на папиру, у супротном случају дугујемо извињење и захвалност“ и сл.), а и оних који су искористили прилику да још једном искажу свој (негативан) став према реструктурирању (нпр.: „било какав вид уласка приватног капитала и промене власничке структуре за предузеће оваквог типа, односно за оснивача, било би немогуће и без икаквог економског оправдања – неминовно би довело до сукоба интереса а на штету грађана и града“, „није нам потребно реструктурирање, јер смо ми створили фирму која може самостално да функционише, обновили смо возни парк, уведена је аутоматика, инкасантска служба обучена и модернизована“, „да јавна предузећа изађу из приче да су буџетски корисници јер своју плату не добијају већ зарађују, али им се дели на кашичицу и да о броју запослених одговара пословодство, а не политичке струје у општини“ и сл.).

2.3. Основни резултати истраживања спроведеног међу послодавцима/директорима

Узорак

Истраживање обављено на терену обухватило је анкетирање укупно 94 јавна и јавно-комунална предузећа на територији Републике Србије од укупно 711 јавних предузећа на територији Републике Србије која активно послују. (Народна банка Србије у извештају из јануара 2012. године наводи постојање укупно 716 јавних предузећа на територији Републике Србије. Ово истраживање је изузело 5 ЈП у процесу регистрације и 7 ЈП у стечајном поступку (5) или ликвидацији (2)).

Анкетираних 94 предузећа представљају укупно 13,13% од броја свих јавних предузећа регистрованих за територију Републике Србије која активно послују.

Табела 1. Укупан узорак јавних предузећа обухваћених истраживањем

Укупан број јавних предузећа у Србији која активно послују	716
Број јавних предузећа обухваћених истраживањем	94
Процент предузећа обухваћених истраживањем	13,13%

У укупној структури анкетираних предузећа 9 предузећа су републичка јавна предузећа, а 85 су локална јавно-комунална предузећа у градовима и општинама Републике Србије.

Анкетиране особе у предузећу били су претежно генерални и финансијски директори или руководиоци које су директори одредили да попуне анкету и доставе тражене информације.

Одзив је био најмањи у јавним и јавно-комуналним предузећима чији је оснивач Град Београд.

Делатности предузећа из узорка

Табела 2. Претежне делатности предузећа обухваћених истраживањем

Претежна делатност предузећа	Број предузећа
Производња и дистрибуција воде и водене паре	26
Мешовита комунална делатност	13
Управљање отпадом који није опасан	9
Уређење и одржавање околине	5
Просторно планирање	5
Изградња и одржавање саобраћајница	4
Одмор и рекреација – одржавање спортских објеката	4
Јавни превоз и услуге у копненом саобраћају	3

Изградња и рушење објеката	3
Стамбено-комунална делатност	3
Инсталациони радови у грађевинарству	2
Издавање књига и часописа	2
Радио-дифузна делатност	2
Поштанске активности јавног сервиса	1
Пренос електричне енергије и управљање преносом	1
Консултантске услуге	1
Кабловске телекомуникације	1
Погребне и сродне делатности	1
Делатност ботаничких и зоолошких вртова	1
Управљање нуклеарним објектима	1
Обрада података	1
Трговина на мало на тезгама и пијацама	1

Укупно 4 јавно-комунална предузећа (два из Чачка, једно из Сврљига и Обилића) нису навела своју претежну делатност.

У многим градовима и општинама, производња и дистрибуција воде обједињена је са дистрибуцијом паре и услугом даљинског грејања, због тога није било могуће одвајати ова предузећа.

Власништво

Табела 3. *Власништво у предузећима*

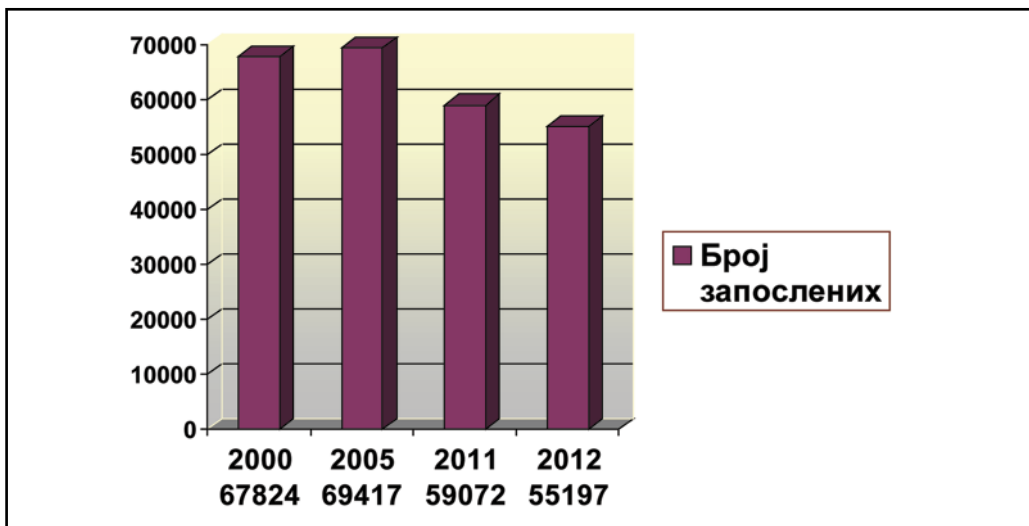
Ко је власник (оснивач) предузећа:	Број предузећа
Република Србија	9
Локална самоуправа (град/општина)	84
Приватни власник	нема
Мешовито власништво (јавно-приватно)	1

Претежни (готово стопостотни) власник јавних и јавно-комуналних предузећа у Србији је Република Србија са својим локалним самоуправама. Једини пример мешовитог власништва и уласка приватног капитала у неко од 94 јавна предузећа из узорка је ЈКП Комуналац из Мајданпека, чија је делатност снабдевање паром и канализација.

Запосленост у предузећима

Табела 4. (Графикон 1.): Укупан број запослених у предузећима обухваћеним истраживањем

2000. година	2005. година	2011. година	мај 2012. године
67824	69417	59072	55197

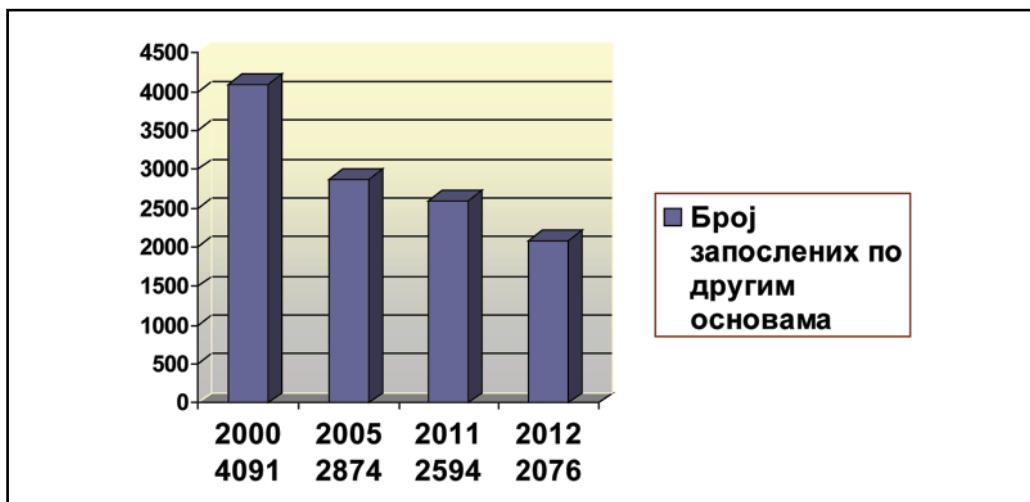
Према подацима добијеним од руководства у 94 јавна и јавно-комунална предузећа обухваћена истраживањем приметан је мањи скок броја запослених у периоду 2000-2005. године за 2,35 одсто. После 2005. године број запослених опада. Године 2011. је био за 12,9 одсто мањи него 2000. године, да би већ у мају наредне 2012. године додатно опао и био за 18,61 одсто мањи него 2000. године.

Када се погледају појединачно нека од предузећа обухваћених анкетом, број запослених у периоду 2000-2012. година, највише је повећан у ЈП «Службени гласник», Београд (702,04%), ЈКП «Стан», Нови Сад (218,18%), ЈКП Лисје, Нови Сад (177,14%), ЈКП «Чистоћа», Стара Пазова (106,66%), ЈКП „Градске топлане“, Ниш (104,2%), ЈКП „Хигијена“, Панчево (54,78%), ЈКП „Зеленило“, Панчево (51,39%), ЈКП „Информатика“, Нови Сад (51,04%),

Број запослених у периоду 2000-2012. година највише је опао у ЈКП „Комуналац“, Лебане (71,43%), ЈКП „Комуналац“, Мајданпек (45,3%), ЈП «Железнице Србије» (44,6%), ЈП „Дирекција за изградњу и уређење Панчева“ (33,09%) и ГСП Београд (25,88%).

Табела 5. (Графикон 2.): Укупан број запослених у предузећима по другим основама

2000. година	2005. година	2011. година	мај 2012. године
4091	2874	2594	2076

Укупан број запослених у јавним и јавно-комуналним предузећима по другим основама такође је у сталном паду од 2000. године до маја 2012. године. У овом периоду он је скоро преполовљен (пад од 49,25%).

Од јавних предузећа која имају већи број запослених по другим основама у односу на запослене на неодређено време издваја се ЈКП „Градско зеленило“, Нови Сад, код кога је 10,24% више овако запослених, као и ЈП за рекреацију „Адица“, Ада (157,14%) и ЈКП „Комуналац“, Лебане (31,25%), али овде у обзир треба узети да ова предузећа у току пролећне и летње сезоне имају потребу за увећаним бројем запослених, услед обављања сезонских послова на отвореном.

Пословни резултати

Табела 6. *Нето добици и губици у предузећима*

У 2010. години	Остварили добит	Остварили губитак	Нису одговорили
Број предузећа	45	29	20
Укупна добит	5942284949,36 дин		
Укупан губитак		699798777,64 дин	

Од 94 јавна и јавно-комунална предузећа обухваћена истраживањем добит у пословној 2010. години је остварило укупно 45 предузећа, 29 је имало губитке, а 20 предузећа није доставило овај податак.

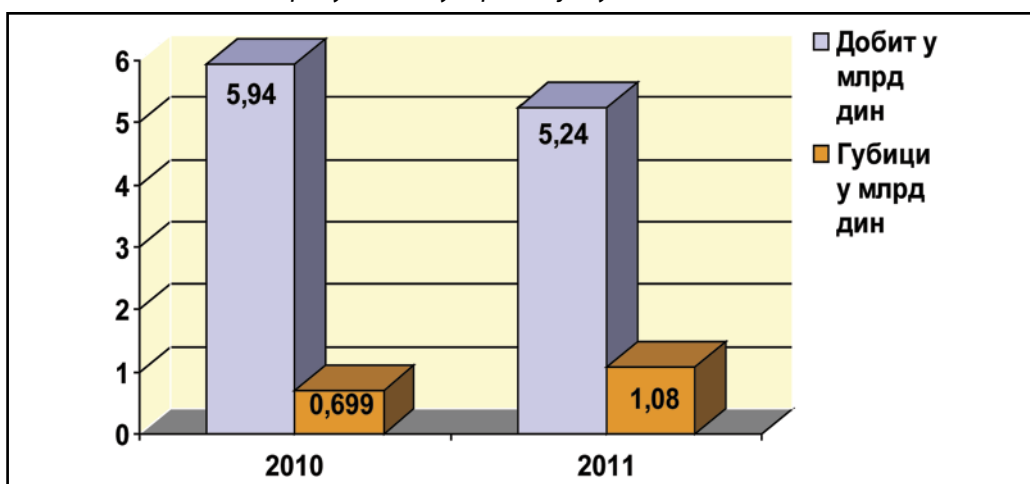
Укупна добит је 5,94 милијарди динара, а укупан губитак 699,79 милиона динара. Овде треба имати у виду да је добит ЈП ПТТ Србије у 2010. години укупно износила 4,63 милијарде динара, што чини највећи део од 5,94 милијарде динара, а нека највећа предузећа (као ГСП Београд) нису доставила податке о својим губицима, тако да би укупна слика била знатно другачија када би се посматрао ГСП Београд и преосталих 19 предузећа која нису доставила податке као одговор на ово питање.

У 2011. години	Остварили добит	Остварили губитак	Нису одговорили
Број предузећа	49	30	15
Укупна добит	5242438859,32 дин		
Укупан губитак		1084143415,17 дин	

Резултати пословања 94 анкетираних предузећа у 2011. години лошији су у односу на 2010. годину. Добит је са 5,94 опала на 5,24 милијарди дин, а губици се са 699,79 милиона динара повећали на 1,08 милијарди динара.

И овде треба имати у виду да је добит ЈП ПТТ Србије у 2011. години укупно износила 2,04 милијарде динара, а добит ЈП „Електромрежа Србије“ 2,44 милијарде динара, што чини претежни део од 5,24 милијарде динара, док нека велика предузећа (као ГСП Београд) нису доставила податке о својим губицима, тако да би укупна слика била знатно другачија када би се посматрао ГСП Београд и преосталих 14 предузећа код којих се не види стање у завршним финансијским извештајима за 2011. годину.

Графикон 3. Остварена добит и губици у 2010. и 2011. години
(само предузећа из узорка која су доставила податке)

Капитал и имовина

Табела 7. Основни капитал у предузећима

Број предузећа која су доставила податке	Укупан износ основног капитала
71	85484373198,45 дин

Од укупно 94 предузећа обухваћених анкетом 71 је доставило податке из својих биланса о висини уписаног основног капитала. Треба имати у виду да би, при евентуалној процени тржишне вредности већине ових предузећа, њихова вредност била значајно мања, јер се знатан део уписаног капитала води у билан-

сима, а не постоји као реална инвестициона и обртна средства, као и да би процењена тржишна вредност имовине ових предузећа била реално знатно мања.

Табела 8. *Процењена вредност имовине у предузећима*

Број предузећа која су доставила податке	Укупна вредност процењене имовине
23	71401641873,69 дин

При процени имовине свега 23 од 94 предузећа обухваћена анкетом доставила су податке, али су нека од њих процену вредности имовине поистоветили са првобитним износом основног капитала, тако да податак да процењена имовина 23 јавна и јавно-комунална предузећа вреди 71,4 милијарде динара треба узети са резервом.

Треба нагласити да је ова процена имовине заснована на процени вредности основних средстава и непокретности узетој на основу одређених књиговодствених критеријума и извршеној од стране финансијских сектора (управа) самих предузећа, док би реална процена тржишне вредности истих основних средстава и непокретности била значајно нижа, што би умањило и реалну тржишну вредност имовине.

Потраживања и дуговања

Табела 9. *Укупна потраживања од дужника у 2011.*

Број предузећа која су доставила податке	Укупна потраживања
78	18561299149,22 дин

Од укупно 94 предузећа обухваћена истраживањем 78 су доставила податак о томе да имају потраживања према дужницима. Укупни износ њихових потраживања на нивоу од 78 јавних и јавно-комуналних предузећа био је, закључно са крајем 2011. године, 18,56 милијарди динара.

Доња табела показује која су предузећа имала највећа потраживања на крају 2011. године.

Табела 9а. *Јавна предузећа са највећим потраживањима обухваћена анкетом*

р.б.	Назив предузећа	Висина потраживања (дин)
1.	ЈП „Железнице Србије“	4502000000
2.	ЈП ПТТ „Србија“	2896052000
3.	ЈП „Електромреже Србије“	2658446000
4.	ЈКП „Водовод и канализација“, Крагујевац	1014390000
5.	ЈКП „Градска топлана“, Ниш	967690724
6.	ЈКП „Медиана“, Ниш	651410688

7.	ЈКП „Градска топлана“, Зрењанин	455892000
8.	ЈКП „Водовод“, Чачак	375822037
9.	ЈКП „Водовод и канализација“, Панчево	368880748
10.	ЈКП „Топлана“, Лесковац	281733755

Када се погледају предузећа која имају највећа потраживања, сем републичких јавних предузећа, запажа се да су највећа дуговања у градовима и општинама по правилу према предузећима која дистрибуирају воду, гас и топлотну енергију и одржавају канализационе системе.

Табела 10. Укупна дуговања према повериоцима у 2011.

Број предузећа која су доставила податке	Укупна дуговања
77	95152702566,16 дин

Од укупно 94 предузећа обухваћена истраживањем 77 су доставила податак о томе да имају дуговања према повериоцима. Укупни износ њихових дуговања на нивоу од 77 јавних и јавно-комуналних предузећа био је, закључно са крајем 2011. године, 95,15 милијарди динара.

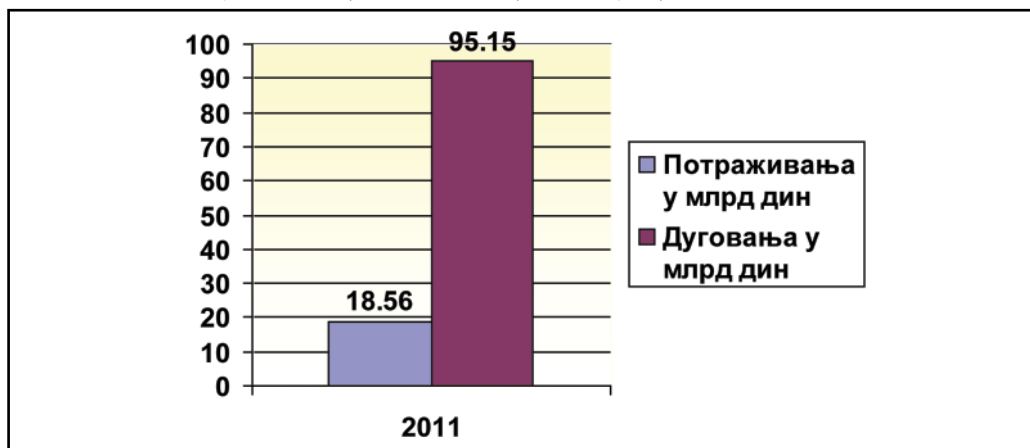
Доња табела показује која су предузећа имала највећа дуговања према повериоцима на крају 2011. године.

Табела 10а. Јавна предузећа са највећим дуговањима обухваћена анкетом

р.б.	Назив предузећа	Висина дуговања (дин)
1.	ЈП „Железнице Србије“	74147000000
2.	ЈП ПТТ Србија	8771687000
3.	ЈП „Електромреже Србије“	3072169000
4.	ЈКП „Градска топлана“, Ниш	817522850
5.	ЈКП „Градска топлана“, Зрењанин	728051000
6.	ЈКП „Стан“, Нови Сад	699927000
7.	ЈГСП Нови Сад	652955964
8.	ЈКП „Пут“, Нови Сад	518010320
9.	ЈП „Дирекција за изградњу града“, Ниш	504717819
10.	ЈП „Дирекција за изградњу и уређење Панчева“	391749029

Убедљиво највећи дуг на листи од 77 предузећа имају ЈП Железнице Србије, а када се погледају јавна и јавно-комунална предузећа по градовима и општинама, највише дугују предузећа која се баве изградњом и путевима, затим градска саобраћајна предузећа, градске топлане и предузећа која обављају комуналне услуге за привреду и грађане.

Графикон 4. Однос укупних потраживања и дуговања 78 јавних и јавно-комуналних предузећа која су доставила податке

Табела 11. Процент наплате од физичких лица

Број предузећа која су доставила податке	Просечан проценат наплате
61	75,44%

Успешност наплате од физичких лица код 61 од 94 анкетираних предузећа износи 75,44% и најнижа је у радио-дифузној делатности (49%) и дистрибуцији воде (52,5%), а највиша код оних јавних предузећа која продају готову услугу или производе грађанима – издавање књига и часописа, одржавање и издавање спортских објеката, делатност ботаничких и зоо-вртова (98 до 100 одсто).

С обзиром да јавна и јавно-комунална предузећа обухваћена овим истраживањем имају седишта у 40 различитих градова и општина, уочено је да проценат успешности наплате од физичких лица не зависи од тога да ли та лица живе у развијенијим деловима Републике Србије или у оним мање развијеним. У просеку грађани неке општине у Војводини процентуално нису боље платише него грађани с пребивалиштем у општинама неразвијеног југа Србије. Процент наплате везан је искључиво за цену услуга јавних предузећа и за њихову способност да наплате дуговања. Тамо где цене услуга одговарају реалној платежној моћи становништва, проценат успешности наплате је виши него у оним градовима и општинама које имају више цене комуналних услуга у односу на друге градове и општине.

Табела 12. Процент наплате од правних лица

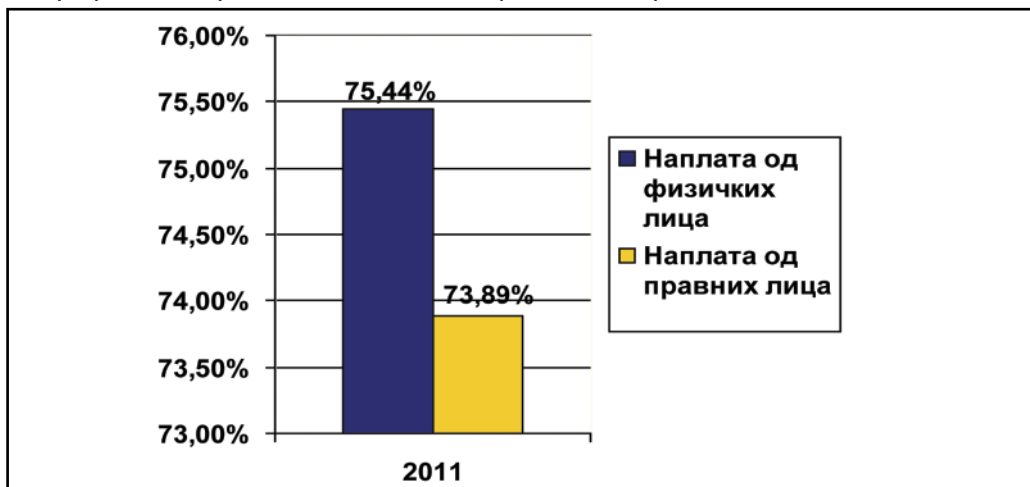
Број предузећа која су доставила податке	Просечан проценат наплате
67	73,89%

На основу достављених података, 67 од 94 предузећа наплата потраживања од правних лица је за просечно 1,55% мање успешна у односу на наплату од физичких лица.

У 2011. години, већина комуналних предузећа у градовима и општинама, привреди је један део комуналних услуга, гас (топлотну енергију), воду, паркинг услуге, одношење смећа и уређење јавних површина наплаћивала по знатно вишим ценама, него за грађане (у неким случајевима од 50 до 420 одсто вишим), што је отежало редовно измиривање ових припадности од стране привредних субјеката.

Уочен је тренд да је у мање развијеним градовима и општинама наплата ових услуга на најнижем нивоу (између 40 и 55 одсто), док је у великим градовима у најразвијенијим подручјима земље она далеко виша (претежно преко 65 одсто). Ово илуструје чињеницу да привредни субјекти у мање развијеним подручјима нису у могућности да редовно плаћају вишеструко више цене комуналних услуга у односу на цене истих услуга за грађане, пошто у овим подручјима већина привредних субјеката има скромне приходе због ниске куповне моћи локалног становништва.

Графикон 5. Процент наплате од физичких и правних лица

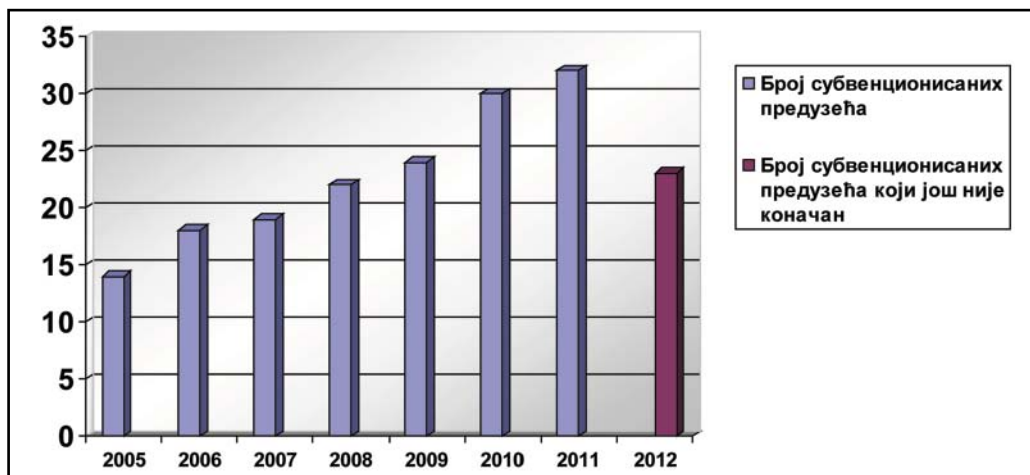

Субвенције

Табела 13. (Графикон 6.): Када је предузеће добијало субвенције

Година у којој је предузеће било субвенционисано	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Број субвенционисаних предузећа по год.	14	18	19	22	24	30	32	23**
Укупан број субвенционисаних предузећа 2005/12.	39							

** Подаци за 2012. годину се не могу сматрати потпуним, јер ова година још није истекла и могуће је да ће још нека предузећа затражити да буду субвенционисана због покривања губитака и отклањања тешкоћа у пословању до краја текуће 2012. године.

Подаци у Табели 13. (Графикон б.) указују да је број субвенционисаних јавних и јавно-комуналних предузећа од 2005. године у сталном порасту и да је већ у 2010. био удвостручен у односу на 2005. годину. Стални раст овог броја, у годинама пре и после избијања Светске економске кризе, говори да многа од ових предузећа имају хроничне проблеме који се огледају у нерентабилном пословању и дуговима знатно већим од потраживања.

Треба узети у обзир да је само 40 од анкетираних 94 предузећа (42,55% узорка) одговорило на ово питање и да је само једно од тих 40 предузећа недвосмислено изнело податак да није било субвенционисано, што значи да је број субвенционисаних вероватно и значајно већи од приказаног.

Пословање ових предузећа одвија се у затвореном кругу у коме су управо она највећи дужници за наручене производе и услуге компанијама приватног сектора, а онда та иста приватна предузећа имају значајна дуговања према јавним предузећима на име комуналних услуга. Као трећи актер овог затвореног круга интервенише држава субвенцијама из буџета (или локална самоуправа) како би помогла јавна предузећа чији је оснивач и гарантовала одржање радних места у њима и исплату зарада.

Држава овим чином такође надокнађује и дуговања физичких лица ка јавним и јавно-комуналним предузећима и на изврстан начин покушава да одржи социјални мир.

Колико је предузећа реструктурирано

Од укупно 94 предузећа обухваћена истраживањем само су два (ЈП Железнице Србије и ЈП ПТТ Србија) реструктурирана од 2000. године до данас.

Руководство у 82 јавна и јавно-комунална предузећа одговорило је да никаквог облика реструктурирања није било, а 10 предузећа није дало одговор на ово питање.

Ово указује на фактичко стање да оснивачи ових предузећа (Република или локалне самоуправе) у већини случајева не чине ништа да ова предузећа учине боље организованим и ефикаснијим чиме би привреди и грађанима омогућили

квалитетнију и јефтинију услугу и у одређеној мери смањили издвајања на име субвенција из својих буџета.

Органи управљања

Табела 14. Који органи управљања постоје у предузећима

Органи управљања	Скупштина	Управни одбор	Надзорни одбор	Извршни одбор	Одбор директора
Број предузећа која имају дати орган управљања	2	89	85	1	1

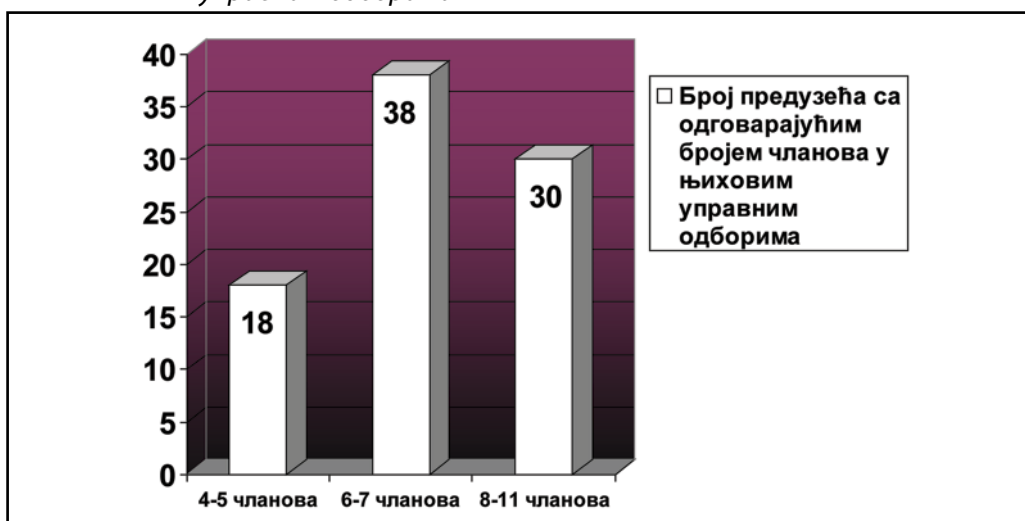
Од 94 анкетирана предузећа из узорка 3 нису дала одговор о органима управљања у предузећу. Комбинација управног и надзорног одбора преовлађује у више од 90% анкетираних предузећа.

Табела 15. Колико чланова имају органи управљања у предузећима

Број чланова УО	До 3 члана	4-5 чланова	6-7 чланова	8-11 чланова
Број предузећа		18	38	30
Број чланова НО				
Број предузећа	66	15	2	

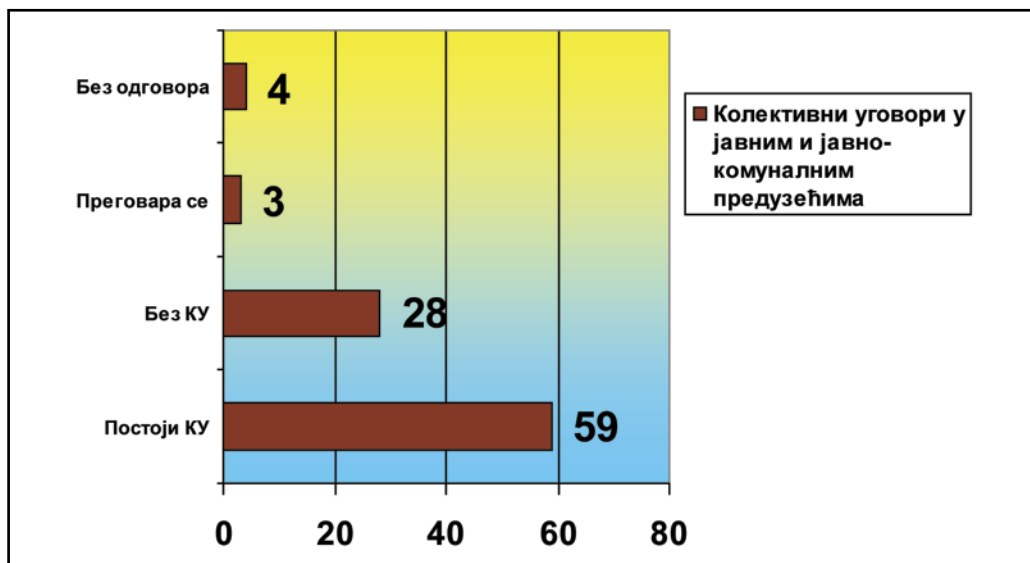
Од 89 предузећа која су у анкети одговорила да имају управни одбор, њих 86 дало је податак о броју чланова УО. Од 85 предузећа која имају надзорни одбор, њих 83 доставило је податке о броју чланова НО.

Графикон 7. Број предузећа са одговарајућим бројем чланова у њиховим управним одборима

Табела 16. (Графикон 8.): У колико предузећа постоје колективни уговори?

Статус колективног уговора	КУ постоји	КУ не постоји	Преговори су у току	Без одговора
Број предузећа	59	28	3	4

Од 94 предузећа обухваћена анкетом 90 је одговорило на питање о тренутном статусу колективног уговора и да ли тренутно има колективног преговарања на нивоу предузећа.

У више од половине републичких јавних предузећа обухваћених анкетом (5 од 9) постоје колективни уговори са синдикатима.

На нивоу јавно-комуналних предузећа чији је оснивач локална самоуправа колективни уговор постоји у 54 предузећа, а није склопљен у укупно 24 предузећа. У три јавно-комунална предузећа преговори о колективном уговору су у току.

Табела 17. До када важе колективни уговори у предузећима?

До када важе потписани колективни уговори:	До 2013.	До 2014.	До 2015.	До 2016.	Неодређено (до доношења новог КУ)	Истекао, нови КУ још није донет	Без одговора
Број предузећа	3	14	3	1	13	3	57

Претежна већина руководстава јавних и јавно-комуналних предузећа није дала одговор на питање докле трају колективни уговори потписани са синдикатима. Код 28 предузећа од 57 без одговора КУ не постоји, али и преосталих 29 предузећа у којима се примењује колективни уговор није доставило овај податак.

У 13 од 59 предузећа у којима је на снази колективни уговор његова рочност је на неодређено време, што представља 22,03 одсто предузећа у којима постоји КУ. За разлику од приватних компанија у којима је рочност колективних уговора прецизно утврђена, јер се околности у којима предузећа послују и услови на тржишту непрестано мењају и чешће се колективни преговори обнављају, а КУ допуњују, у јавним и јавно-комуналним предузећима која углавном имају монопол у обављању одређених делатности на одређеним територијама тржишна одредница не постоји, па се јавља извесни комфор у рочности колективних уговора. Такође, према тврдњама менаџмента анкетираних предузећа, постоје и појединачни случајеви где су колективни уговори истекли још 2004. или 2008. године, али се још примењују њихове одредбе.

Табела 18. (Графикон 9.): *Да ли у предузећима постоје Правилници о раду?*

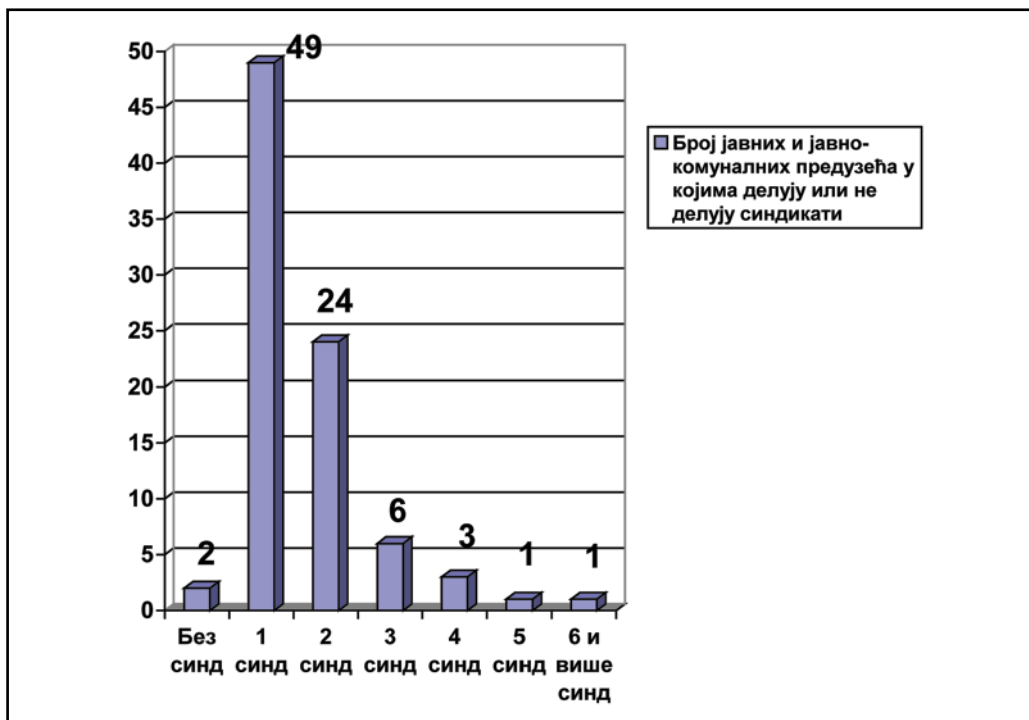
Да ли у предузећу постоји Правилник о раду	Број предузећа
ДА	34
НЕ	7
Није одговорило	53

Од 94 предузећа обухваћена анкетом одговор на питање: да ли постоји правилник о раду, дало је 41 предузеће. Од 34 предузећа у којима постоји правилник о раду у 27 није потписан колективни уговор, па тако овај правилник одређује понашање и обавезе запослених на радном месту и у оквиру колектива.

Табела 19. (Графикон 10.): Број синдиката који делују у предузећима

Број синдиката у предузећу	Ниједан	1	2	3	4	5	6 и више
Број предузећа	2	49	24	6	3	1	1

Од 94 предузећа обухваћена истраживањем укупно 8 није одговорило на питање о броју синдиката. Просечан број синдиката по једном јавном или јавно-комуналном предузећу у Србији је 1,85 с тим што овај просек у значајној мери подиже постојање 27 различитих синдиката у ЈП Железнице Србије.

Табела 20. Оцена сарадње са синдикатима

Оцена сарадње	Одлична	Добра	Осредња	Лоша	Нема је	Без одговора
Број предузећа	31	40	10	2	1	10

У 71 од 94 предузећа из анкете сарадња са синдикатима оцењена је као одлична или добра, што показује да постоје стабилни односи на релацији руководство – синдикати у јавним и јавно-комуналним предузећима у Србији. Издваја се и податак да је управа 7 предузећа у којима не постоје закључени колективни уговори такође сарадњу са синдикатима оценила као одличну. Такође, сва три случаја где је сарадња са синдикатима оцењена као лоша или је наведено да нема сарадње су у предузећима у којима постоји потписан колективни уговор.

Ово говори да односи на релацији руководства јавних предузећа и синдикалних организација у њима у значајној мери на зависе од тога да ли колективни уговор постоји или не постоји, већ од квалитета и нивоа комуникације између менаџмента и синдиката запослених, али и од укупног финансијског и материјалног стања у предузећу, услова рада и опште климе у колективима.

Утицај републике/локалне самоуправе

Табела 21. Сарадња са власником предузећа (Република или лок. самоуправа)

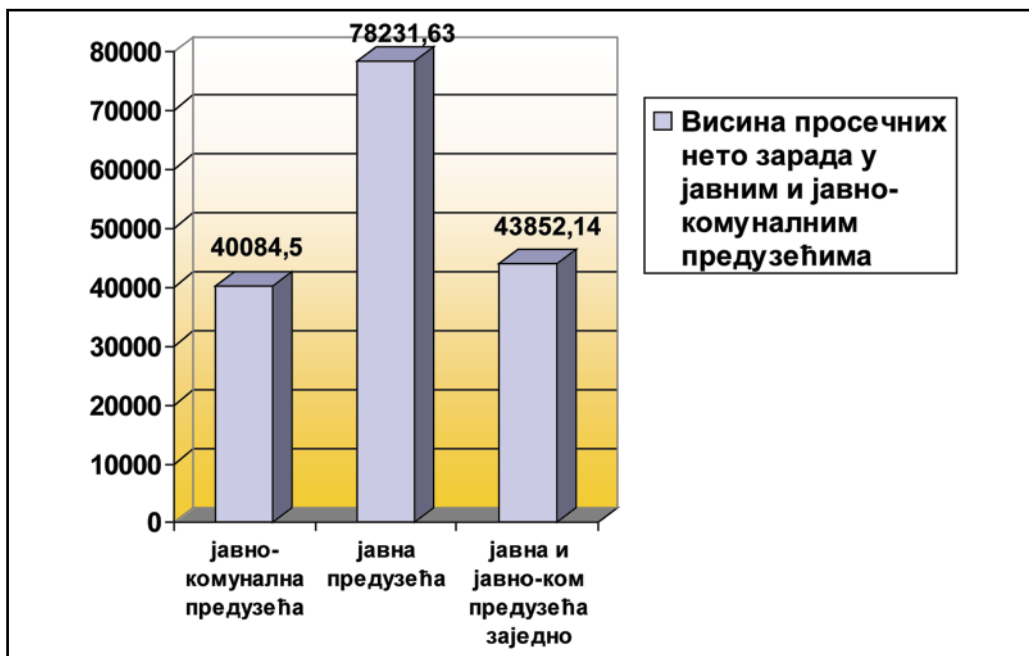
Оцена сарадње	Одлична	Добра	Осредња	Лоша	Без одговора
Број предузећа	21	43	10	3	17

Од укупно 94 предузећа обухваћена анкетом 64 су се изразила позитивно о односу који имају са градом (општином) или Републиком као оснивачима предузећа. ЈП «Завод за уџбенике» и јавно-комунална предузећа из Врбаса и Алексинца пожалила су се на лошу сарадњу са Републиком, односно локалном самоуправом. Седамнаест предузећа (18% од узорка) нису дала одговор на ово питање из чега се може закључити да вероватно нису хтели да се мерењају оснивачу неким обликом критике. С обзиром да је протеклих година избор руководиоца у јавним и јавно-комуналним предузећима у Србији зависио претежно од политичке поделе функција на нивоу Републике или локалном нивоу, не чуди што руководства 68% предузећа сарадњу са оснивачем оцењују као одличну или добру. Да у овим предузећима постоји професионални менаџмент који се бира на јавним конкурсима питање је да ли би сарадња била тако добро оцењена, јер се у пракси одлуке извршне власти на нивоу Републике и локалних самоуправа често значајно одражавају на функционисање јавних и јавно-комуналних предузећа. Овако постављена руководства у јавним предузећима често морају да прећуте одлуке Републике или локалних самоуправа које су штетне по ефикасност и финансијску, техничку и организациону одрживост предузећа.

Зараде

Табела 22. (Графикон 11.): Износи просечних нето зарада у предузећима

Просечне нето зараде (јавна + јавно-комунална предузећа)	Просечне нето зараде, јавна предузећа	Просечне нето зараде, јавно-комунална предузећа
43852,14 дин	78231,63 дин	40084,50 дин

На ово питање одговоре је доставило 81 од 94 јавна предузећа. За просечну нето зараду узет је просек износа нето зарада за месец мај 2012. године у 84 предузећа (8 јавних предузећа, чији је оснивач Република и 76 јавно-комуналних предузећа, чији су оснивачи локалне самоуправе).

Као што се из табеле може видети просек месечних нето зарада у републичким јавним предузећима је за чак 95,17% виши него у јавно-комуналним предузећима, чије су нето зараде у мају 2012. године биле нешто ниже од републичког просека нето зарада пд 40442 дин.

Када се упореде подаци добија се десет предузећа са највишим нето зарадама у 81 од 94 анкетираних предузећа.

Табела 22а. Износи највиших просечних нето зарада у предузећима из узорка

р.б.	Назив предузећа	Висина просечне нето зараде (дин)
1.	ЈП „Стара планина“	133445
2.	ЈП „Нуклеарни објекти Србије“	118435
3.	ЈКП „Информатика“, Нови сад	78086
4.	ЈКП „Суботицагас“, Суботица	68051,94
5.	ЈП „Градац“, Чачак	64967
6.	ЈП „Електромреже Србије“	62641
7.	ЈП „Службени гласник“, Београд	62607
8.	ЈКП „Водовод“, Чачак	60939,58

9.	ЈП „За грађевинско земљиште, урбанизам, планирање и уређење“, Бачка Топола	59904
10.	ЈП „Дирекција за изградњу и уређење Панчева“	59286,16

Из приложене табеле се види да се износи највиших просечних нето зарада доста разликују и да првих десет на листи обухватају предузећа чија је основна делатност електроенергетика, архитектура, урбанизам и просторно планирање, код којих има доста инжењерског кадра са вишим зарадама, али и предузећа код којих већина запослених нема високу стручну спрему. Овде треба истаћи да од првих пет предузећа на листи, сем ЈКП „Суботицагас“, остала 4 имају значајно већа дуговања према повериоцима од ненаплаћених потраживања, а ипак исплаћују зараде које су осетно изнад републичког просека својим запосленима. Такође, прво предузеће из табеле, ЈП „Стара планина“ из Књажевца, навело је да је добијало субвенције 2010, 2011. и 2012. године, а и поред тога што је било дотирано од стране Републике Србије исплаћивало је највише зараде у односу на преосталих 80 предузећа која су доставила податке.

Ове податке ипак треба узети са резервом, јер је просек зарада приказан по појединачном просеку у предузећима, а не као просечна зарада свих запослених лица у јавним предузећима на територији Србије. Такође, просек зарада у јавно-комуналним предузећима у овом истраживању мањи је од реалног зато што јавно-комунална предузећа са подручја Града Београда нису доставила податке о висини просечних зарада својих запослених. Зараде у овим предузећима углавном су веће него у сличним јавно-комуналним предузећима у другим градовима и општинама широм Републике Србије.

Табела 23. (Графикон 12.): *Редовност у исплати зарада*

Да ли се нето зараде исплаћују редовно?	Да	Не	Без одговора
Број предузећа	80	8	6

Анкета је показала да је у мају месецу 2012. године 80 од 94 анкетираних предузећа (85%) зараде исплаћивало редовно. Ниједно од 9 републичких јавних предузећа обухваћених анкетом није имало кашњење у исплати зарада.

Ово недвосмислено говори да је редовност у исплати зарада у јавним и јавно-комуналним предузећима далеко већа него у приватном сектору. Истраживање Уније послодаваца Србије из јуна месеца 2012. године на узорку од 224 анкетираних директора финансијских сектора и генералних директора приватних малих, средњих и великих предузећа, показала је да само 20,4% предузећа успева да редовно првог у месецу исплати зараде својим запосленима, а да чак 39,4% привредних субјеката касни више од 60 дана са исплатом зарада.

Иако су укупна дуговања јавних и јавно-комуналних предузећа према повериоцима 5,13 пута већа од њихових потраживања од дужника, ова предузећа имају 4,16 пута (416%) већу редовност у исплати зарада. Разлог за ово је што се губици јавних предузећа покривају из буџета локалних самоуправа и републичког буџета, што омогућава редовну исплату зарада, док је приватни сектор у 2012. и претходних година био препуштан сам себи и нестабилним условима пословања (дуги рокови наплате, вишегодишње трајање привредних спорова, бројни парафискални намети, плаћање ПДВ пре наплате потраживања, итд.).

Ово показује да постоји различит третман државе према сектору јавних предузећа и приватном сектору и да се на терет свих пореских и других обавеза које приватни сектор уплаћује у буџет Републике Србије покривају губици јавних и јавно-комуналних предузећа, због чега су запослени у овим предузећима у највећем броју случајева повлашћени у односу на запослене у приватном сектору, чије зараде зависе од судбине њиховог предузећа и успешности менаџмента да у неугодним условима на тржишту обезбеди редовност исплате.

Разлози за отежану исплату зарада

Руководства 13 од 94 јавних и јавно-комуналних предузећа (14%) из анкете навела су да постоји дуговање зарада запосленима. У 7 предузећа дугује се једна зарада, у једном предузећу 1,5 зарада, у 2 предузећа две зараде, а у по једном предузећу 3, односно 6 зарада. Постоји и једно предузеће које дугује рекордних 12 зарада.

Као разлози наведени за отежану исплату и кашњење зарада наведени су:

- ненаплаћена потраживања у 6 случајева
- недостатак финансијских средства у 2 случаја
- неликвидност у 2 случаја
- смањење прихода у једном случају
- велики број запослених у односу на могућности предузећа у једном случају

Са овим проблемима суочавају се претежно јавно-комунална предузећа у Лесковцу и Зајечару (по 2 предузећа), Алексинцу, Власотинцу, Врању, Врбасу, Прибоју, Новом саду и Сокобањи (по једно предузеће).

Табела 24. (Графикон 13.): Кашњење у уплати пореза и доприноса на зараде

Да ли се касни са уплатом пореза и доприноса на зараде?	Да	Не	Без одговора
Број предузећа	6	77	11

Из горње табеле евидентно је да је редовност у исплати пореза и доприноса на зараде у мају месецу 2012. године била за нијансу мања него редовност у исплати нето зарада.

Ово је такође веома различито у односу на кашњења у уплати пореза и доприноса на зараде у приватном сектору. У јуну месецу 2012. године, истраживање Уније послодаваца Србије на узорку од 224 анкетираних директора финансијских сектора и генералних директора приватних малих, средњих и великих предузећа показало је да се порези и доприноси на зараде редовно уплаћују у 32,4% предузећа, да 34,5% има кашњења у распону од 10 до 60 дана и да 33,1% привредних субјеката са овом законском обавезом касни преко 60 дана.

Уочљива је и тенденција да се у предузећима приватног сектора у већем проценту прво уплаћују порези и доприноси на зараде, па тек онда зараде, док је овај проценат код јавних и јавно-комуналних предузећа мањи. Ова предузећа када имају финансијских потешкоћа углавном прво исплаћују нето зараде, па онда уплате порезе и доприносе. Разлог за ову тенденцију је што су руководства у тим предузећима свесна да их пореска инспекција неће опомињати и санкционисати као што то чини са предузећима приватног сектора. Други разлог лежи у чињеници да је од 2000. до средине 2012. године држава 4 пута на различите начине извршила повезивање стажа запосленима у јавним и јавно-комуналним предузећима и предузећима у већинском државном власништву.

Проблеми у пословању

Табела 25. Проблеми у пословању унутар предузећа

Проблем у пословању	Број предузећа
Текућа солвентност и ликвидност	13
Отежана наплата потраживања	8
Застарелост технологије	7
Вишак броја запослених	6
Лоша организација	4
Недовољна упосленост запослених и механизације	4
Прегломазност служби и прекобројност сектора	3
Неекономска цена услуга	3
Мањак запослених	3
Висока просечна старосна структура запослених	3
Смањење обима посла	2
Отежано спровођење улагања у основна средства и инвестирање	2
Недостатак обртних средстава	2
Одлив и дестимулисаност кадрова због ниских зарада	2
Мешање локалне самоуправе у остваривање прихода	2
Забрана пријема нових запослених	2
Некоректан однос запослених према раду	1
Злоупотреба коришћења машина и алата предузећа	1
Лоши међуљудски односи	1
Контрола цена услуга услед очувања социјалног мира	1
Дуг према добављачима	1
Висока цена набавке материјала неопходних за рад	1
Лоше стање базенског комплекса	1
ПДВ који се плаћа по фактурисању а не по реализацији	1
Високе судске таксе приликом наплате потраживања	1
Проблем награђивања и кажњавања запослених	1
Неусклађена политика пословања са потребама у колективу	1
Дислокација пословних објеката у граду (општини)	1
Неусклађеност циљева и могућности	1
Несолвентност због повећања цена енергената	1
Мали пласман производа (услуге)	1
Неадекватан однос према државном капиталу	1
Прејака конкуренција на тржишту	1

Дискриминација одређеним законима у делатности којом се предузеће бави	1
Ограничења Закона о јавним набавкама и корупција	1
Приходи недовољни да покрију трошкове	1
Одржавање нерентабилних јединица у поштанској мрежи као законска обавеза	1

Проблеме у пословању из горње табеле навело је укупно 54 од 90 предузећа. Од 54 предузећа њих 24 навело је два или више проблема који отежавају пословање.

Од републичких јавних предузећа ЈП „Службени гласник“ и ЈП „Железнице Србије“ навеле су највише појединачних проблема у свакодневном раду, а од јавно-комуналних предузећа највише жалби имали су ЈКП „Водовод и канализација“, Стара пазова и ЈП „Комград“, Бачка топола.

Из приложеног се може закључити да су највећи проблеми јавних и јавно-комуналних предузећа слични као и код приватних предузећа, са битном разликом што код приватних предузећа готово да нема вишка запослених, прегломазних служби и прекобројности у одређеним секторима унутар компанија, као и високе просечне старосне структуре запослених. У јавним и јавно-комуналним предузећима, пре свега, доминирају финансијски проблеми у управљању предузећима са уделом од преко 42% у односу на преостале проблеме.

Табела 26. *Проблеми у пословању на тржишту*

Проблеми у пословању на тржишту	Број предузећа
Смањење броја привредних субјеката и несолвентност у привреди која је узрок слабе наплате услуга	19
Пад куповне моћи и животног стандарда грађана	10
Одређивање неекономске цене грејања од стране локалне самоуправе	7
Нелојална конкуренција	4
Диспропорција цене услуга и репроматеријала	4
Конкуренција у виду малих правних лица која не наплаћују обавезе по јавним приходима	1
Високе камате за исплату после рока	1
Раскорак у фактурисању обавеза за купљену топлотну енергију и фактурисања потрошачима	1
Смањење корисника стамбених услуга	1
Економска миграција и незапосленост као узрок проблема у наплати потраживања	1
Недостатак инвестиција у грађевинарству	1
Зависност Србије од увоза енергената и њихова висока цена у односу на платежну моћ грађана	1

Високи трошкови производње уз поштовање еколошких стандарда који воде у нерентабилно пословање	1
Због лоше приватизације десеткована је локална привреда, што знатно утиче на пословање	1

Од 94 предузећа обухваћена анкетом, њих 53 навело је проблеме у пословању на тржишту.

Убедљиво први проблем на листи је несолвентност у привреди и гашење бројних приватних предузећа и предузетничких радњи које су корисници услуга. Ова предузећа и радње не само да су престале да буду корисници чином ликвидације, већ су иза 72,6% њих остали ненаплативи дугови, јер предузећа немају средства нити имовину из које се дуговања могу наплатити. Интересантно је да ниједно од руководстава јавно-комуналних предузећа која испоручују гас, воду, наплаћују канализационе, услуге одношења смећа, паркинга, итд. није навело да је привреда свих претходних година цене комуналних услуга плаћала по више-струко вишим ценама у односу на грађане (сем у ретким изузецима) и да је и ово један од битних узрока честе несолвентности и гашења привредних субјеката, што у крајњем исходу доводи до незапослености и немогућности грађана да редовно плаћају комуналне услуге.

Пад куповне моћи и животног стандарда грађана уочен је као озбиљан проблем. Иако највећи део јавних предузећа и посебно јавно-комунална предузећа имају монопол у дистрибуцији одређених услуга на територијама Републике или градова (општина), наплата њихових потраживања опада са смањењем животног стандарда становништва и повећаном незапосленошћу.

У јавно-комуналним предузећима посебно су незадовољни одлукама локалних самоуправа које одређују неекономске цене грејања и других услуга, у циљу куповине социјалног мира, што отежава стабилно пословање ових предузећа. Предузећа су принуђена да енергенте и репроматеријал набављају по тржишним ценама, а нису у могућности да испоручени финални производ (услугу) пласирају по реалним тржишним ценама.

Табела 27. *Остали проблеми у пословању*

Остали проблеми у пословању	Број предузећа
Исте цене комуналних услуга 3 године уназад	3
Неефикасна администрација и судство које споро решава спорове	3
Све теже обезбеђивање средстава за редовну исплату бруто зарада и осталих обавеза	2
Незаинтересованост оснивача да реши проблеме и спречи стечај због судских спорова око неисплаћених зарада	1
Мешање политике у рад предузећа	1
Проблем са исплатом зарада због ограничења буџета	1

Раст курса евра због преузетих кредитних обавеза	1
Цена грејања и воде не прати раст цене енергената	1
Застарела инфраструктура	1
Дивље депоније и неадекватно информисање грађана о заштити животне средине	1
Држава није дефинисала стратегију управљања	1
Нерешен проблем информационог система	1
Изостанак жеље средњег руководећег кадра за постизање бољих резултата рада	1
Отежана наплата услуга од буџетских корисника	1
Депресиране цене поштанских услуга	1

Од 94 предузећа 30 је навело и остале проблеме у пословању, међу којима је највише притужби на непромењене цене комуналних услуга у протекле три и више године, као и неефикасан рад јавне администрације и судова који споро решавају судске спорове.

Шта би донела промена власничке структуре?

Табела 28. (Графикон 14.): *Да ли би нови власник побољшао стање у предузећу?*

Да ли би нови власник побољшао стање у предузећу?	Да	Не	Без одговора
Број предузећа	10	65	19

На узорку од 94 предузећа обухваћена истраживањем, 65 руководстава у њима (69%) изјаснило се да довођење новог власника не би побољшало пословање предузећа. Свега 10 (10,6%) процењује да би мањински стратешки партнер или нови већински власник унапредио рад предузећа и помогао да се превазиђу актуелне тешкоће.

Иако је само 10 представника руководства јавних и јавно-комуналних предузећа мишљења да нови власник не би значајно изменио стање, нешто више, 13 руководиоца у анкети је навело да би с доласком нових власника биле вероватне следеће промене које су неопходне предузећу:

- подизање квалитета услуга
- смањење губитака
- повећање обима посла
- већа ангажованост запослених
- оснивач (град/општина) не би могао да принуди приватног власника да послује нерентабилно
- боља инфраструктура
- увођење нових технологија
- већа конкурентност приватном сектору
- реструктурирање предузећа
- рационализација трошкова
- повољнији кредити за набавку опреме
- решавање питања социјалног програма код старијих запослених
- квалитетније управљање и рационализација ресурса

Све наведено показује да је менаџмент једног дела јавних и јавно-комуналних предузећа свестан проблема који постоје у функционисању предузећа и шта треба урадити да би се њима ефикасније управљало, али објективни фактори који се огледају пре свега у политичком бирању кадрова на функције у ЈП и другим политичким притисцима, као и унутрашњи отпор унутар самих предузећа и покушаји да се преко њих купи социјални мир, онемогућавају спровођење горе набројаних принципа.

2.4. Основни закључци истраживања спроведеног међу јединицама локалне самоуправе

У циљу истраживања ефеката реструктурирања јавних и комуналних предузећа у Републици Србији, поред истраживања које се односило на запослене и послодавце у јавним и јавно-комуналним предузећима, спроведена је анкета чији је задатак био да се сагледају ефекати реструктурирања и из угла трећег учесника тог процеса, тј локалне самоуправе. Анкета је послата на адресе, односно 23 града у Републици Србији: Београд, Ваљево, Врање, Зајечар, Зрењанин, Јагодина, Крагујевац, Краљево, Крушевац, Лесковац, Лозница, Ниш, Нови Пазар, Панчево, Пожаревац, Смедерево, Сомбор, Сремска Митровица, Суботица, Ужице, Чачак, Шабац и Нови Сад.

Упитнике је попунило више од трећине укупног броја градова (39%) и то: Јагодина, Крушевац, Лозница, Ниш, Нови Пазар, Смедерево, Суботица, Чачак, и Нови Сад, као и општине Алексинац и Мрчајевци. Градови Београд, Ваљево, Врање, Зајечар, Зрењанин, Крагујевац, Краљево, Лесковац, Панчево, Пожаревац, Сомбор, Сремска Митровица, Ужице, Шабац, нису доставили попуњене анкете.

С обзиром да је у београдским јавно-комуналним предузећима, запослена једна трећина од укупног броја свих запослених у комуналним предузећима, много се очекивало и од анкете коју је требала да попуни Градска управа Београда. Иако су од стране Секретаријата Социјално-економског савета Републике Србије, били позвани и замољени да учествују у овом истраживању и анализи, наведена управа није желела да се одазове анкети. Сматрамо да је узорак од 39% анкетираних градова, репрезентативан и да нам може дати праву слику са становишта локалне самоуправе као партнера и заштитника општег интереса, али да би свакако истраживање било потпуније да су се међу резултатима нашли и одговори, пре свега Градске управе Београда, као и осталих градова.

Имајући у виду горе наведено, анализом је обухваћено преко 14,5 хиљада запослених у јавно-комуналним предузећима, јавним предузећима основаним у делатностима од значаја за рад органа јединице локалне самоуправе и привредним друштвима, као и предузетници који обављају делатност од општег интереса, који раде на неодређено и одређено радно време, али и лица која су ангажована по основу уговора о делу, уговора о привременим и повременим пословима, преко омладинске задруге и сл. Највећи број ових запослених је ангажован у јавно-комуналним предузећима (72%), а скоро подједнак број ради у јавним предузећима основаним у делатностима од значаја за рад органа јединице локалне самоуправе (15%) и привредним друштвима који обављају делатност од општег интереса (13%). Занимљиво је да више од половине анкетираних градова има бар по једно привредно друштво које обавља делатност од општег интереса, а неки и више (два до три).

Број стално запослених у периоду 2000- 2012. године је порастао и када су у питању стално запослени (запослени на неодређено време), тако и када су у питању запослени на одређено време, као и лица која су ангажована по основу уговора о делу, уговора о привременим и повременим пословима, преко ом-

ладинске задруге и сл. Тако је у посматраном узорку, број стално запослених у 2012. години, већи за 75% од броја ангажованих запослених у 2000. години, док се број привремено запослених увећао више од 2 пута. Разлози за пораст броја запослених је пре свега већи број предузећа који обављају делатност од општег интереса, али и политичко „гомилање“ кадрова.

Сви анкетирани градови су се изјаснили да су у периоду 2005 – 2012. године добијали субвенције из буџета локалне самоуправе, од чега су поједина предузећа константно на субвенцијама и то од свог оснивања, док су друга периодично добијала субвенције.

Према резултатима анкете, у ниједној посматраној локалној самоуправи није било процеса реструктурирања јавних предузећа.

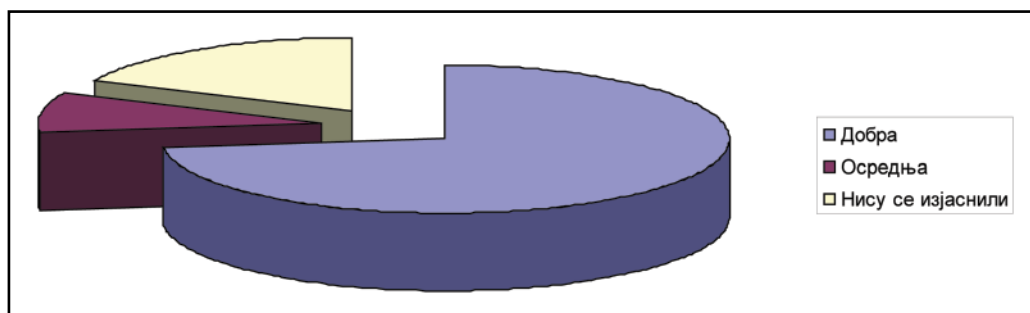
Сви анкетирани градови су навели да као орган управљања у предузећима постоји управни и надзорни одбор, при чему број чланова управног одбора варира од 5-9, док је најчешће 3 члана надзорног одбора. Само 2 привредна друштва имају Скупштину, а једно као орган управљања има Одбор директора.

На питање: да ли је закључен Посебан колективни уговор за јавна и јавно-комунална предузећа на територији ваше локалне самоуправе, само се 27% градова изјаснило потврдно.

Што се тиче појединачних колективних уговора ситуација је повољнија, с обзиром да у више од половине посматраних градова (за поједина предузећа) постоје закључени колективни уговори (Ниш, Крушевац, Нови Пазар, Смедеревево, Нови Сад, Чачак). Занимљив је пример Суботице, где постоји закључен Посебни колективни уговор за јавна и јавно-комунална у предузећа на територији Суботице, који важи до марта 2013. године, док се на нивоу предузећа, права обавезе и одговорности запослених утврђују на основу Правилника о раду (за свих 13 ЈП и ЈКП). Правилнике о раду, према анкети имају и предузећа у Крушевцу, Јагодини, Алексинцу, Новом Саду.

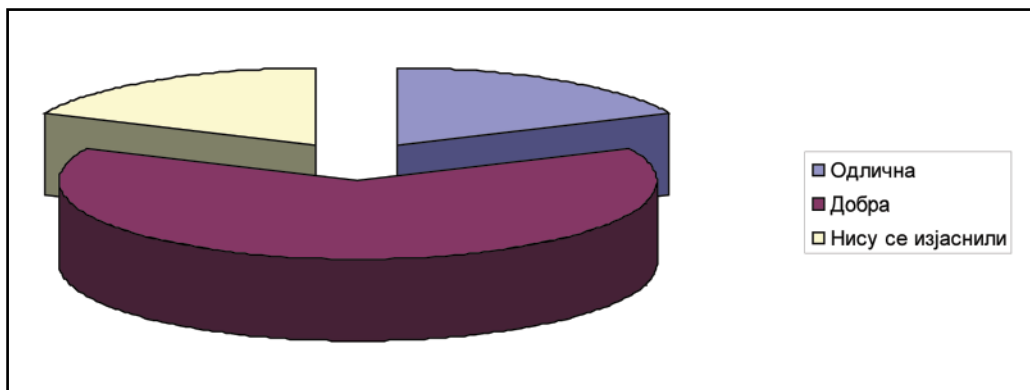
Репрезентативни синдикат на територији локалне самоуправе, у чак 72,3% градова је Савез самосталних синдиката Србије, а у 27,7 % градова је УГС „Независност“. У појединим градовима делују оба репрезентативна синдиката. Сарадњу са синдикатима, као добру оцењује 73% локалних самоуправа, 9% као осредњу, док 18% градова није оценило сарадњу са синдикатима.

Слика 1. Оцена локалних самоуправа када је у питању сарадња са синдикатима

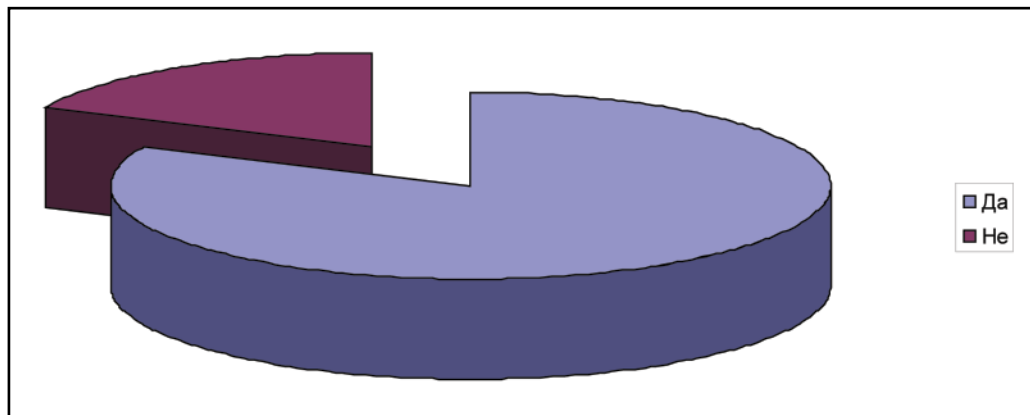
Локална самоуправа је и сарадњу са послодавцем, оценила као веома добру. Од понуђених одговора (одлично, добро, осредње, лоше, нема сарадње), у 18% градова сарадња је оцењена као одлична, у 64% као добра, док 18% градова није оценило сарадњу са послодавцима.

Слика 2. Оцена локалних самоуправа када је у питању сарадња са послодавцима

На питање: да ли се зараде у предузећу исплаћују редовно, 82% градова је одговорило потврдно, а 18% је навело да зараде касне од 2 до 5 месеци. У истим процентима, локалне самоуправе су се изјасниле и на питање да ли се редовно уплаћују порези и доприноси на зараде.

Слика 3. Да ли се зараде, као и порез и доприноси на зараде исплаћују редовно?

Као разлоге за отежану исплату зарада и нередовне уплате пореза и доприноса на зараде, наведено је следеће: спора наплативост сопствених потраживања и/или ненаплативост потраживања, неликвидност привреде и грађана, блокаде, скупи и неповољни банкарски кредити, неефикасан рад судова и сл.

Просечна исплаћена „нето“ зарада у предузећима износи од 22.000 до 67.000 динара и варира у зависности од регионалног положаја града. Међутим, уочљиви

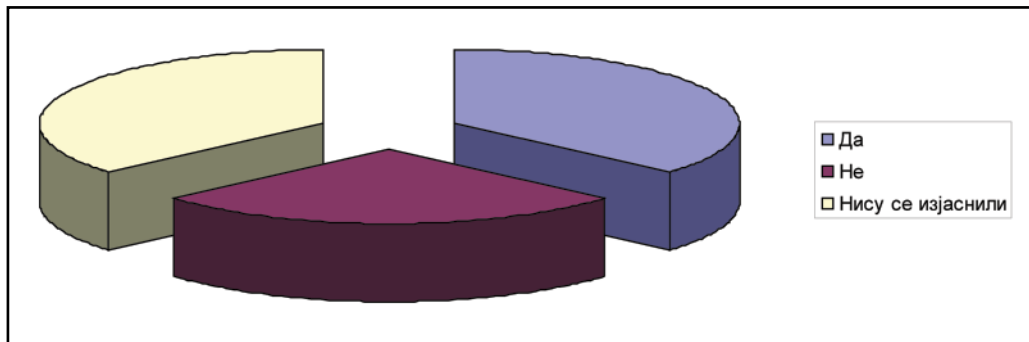
ве су и разлике у оквиру самих градова, у зависности од делатности предузећа. На основу података из узорка, уочено је да дирекције које су задужене за урбанизам и изградњу, најчешће имају највеће просечне, „нето“ зараде (до 67 хиљада динара), док запослени у локалним телевизијама су најчешће најслабије плаћени (и до 26 хиљада динара). Занимљиво је и да предузећа којима су поверени послови од опшег интереса исплаћују, ниже зараде од просечних зарада у самој локалној самоуправи (нпр. Јагодина). Напомињемо да би се подаци о просечним исплаћеним зарадама, делимично разликовали од представљених (исплаћене зараде би биле веће) да су се у истраживању нашли и подаци о исплаћеним зарадама у београдским јавним и јавно-комуналним предузећима.

Као одговор на питање који су проблеми унутар предузећа са којима се суочавају предузећа, добијени су следећи одговори: ниска цена комуналних услуга; проблеми код наплате потраживања; организациони, низак ниво инфраструктурне опремљености; ниво текуће ликвидности; недостатак финансијских средстава, тако да предузеће користи краткорочне кредите; неадекватна квалификациона и старосна сруктура запослених, прекомерна запосленост у администрацији, и с тим у вези вишак запослених; недостатак простора и незадовољавајући услови рада; за финансирање програмских активности се добијају средства из буџета Града али 50 % средстава сам маркетинг треба да обезбеди, што је у окружењу тешко; неликвидност; недовољан возни парк, недовољан пословни простор; застарела опрема и технологија, као и високи трошкови одржавања; дислокација пословних објеката у граду.

Локалне самоуправе су као одговор на питање који су то проблеми са којима се предузећа сусрећу на тржишу навела следеће: слаба економска моћ; велики број предузећа у којима је извршена лоша приватизација и као последица тога велики број радника је остао без посла; велики број предузећа се налази у незавршеним ликвидацијама и реструктурирању; недовољно средстава у буџету Града, што доводи до великих дуговања предузећа према извођачима; ограничено тржиште; цене комуналних производа и услуга које су ниже од економских; диспаритет цена између цене услуга и цене репроматеријала; привреда готово да и не постоји, што знатно смањује приходе предузећа; смањење процента наплате потраживања; недовољна заштита потраживања; дуготрајност судских поступака и проблем реализације правоснажних судских пресуда; нелојална конкуренција на тржишту и др.

Имајући у виду проблеме са којима се суочавају предузећа данас, локалне самоуправе су се поделиле на готово идентичне групе, у вези са одговором на питање: да ли сматрате да би се довођењем новог власника или стратешког партнера побољшало технолошко и организационо стање у предузећу и да би то дугорочно допринело повећању квалитета услуга и расту прихода? По 36% градова је дало одговор, „да“, односно, „нису се изјаснили“ наведено питање, док је 27% испитаника било изричито против довођења новог власника или стратешког партнера.

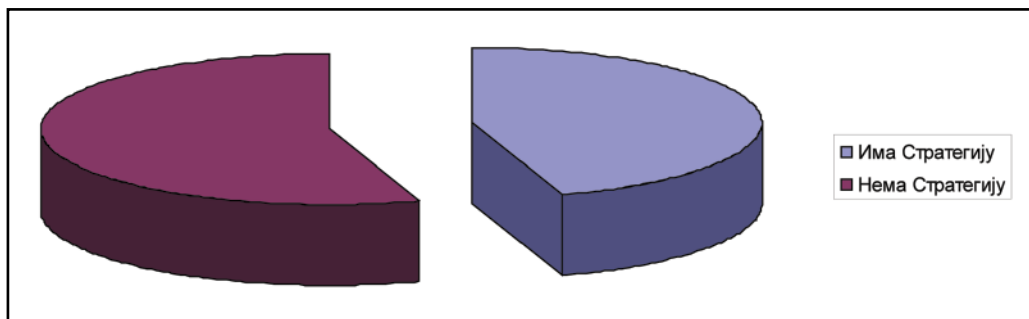
Слика 4. Да ли треба довести новог власника или стратешког партнера у јавна и јавно-комунална предузећа?

Најчешћи аргументи против увођења стратешког партнера наведени су: смањење броја запослених, повећања цене услуга и угрожавање социјалног статуса незапослених са територије локалне самоуправе. С друге стране, градови који су се изјаснили за увођење новог власника или стратешког партнера, навели су: повећан проценат наплате, већа продуктивност, повећан број корисника услуга; рационалност и ефикасност у пословању; организациона структура у смислу кадровског отпимума, повећање нивоа инвестиционог улагања и квалитета комуналних производа и услуга; дугорочно повећање квалитета услуга и раст прихода, под условом да се изврши квалитетан избор новог власника или стратешког партнера; боља радна и технолошка дисциплина.

Од укупног броја испитаника (градова) Стратегију развоја јавних и јавно-комуналних предузећа има 45% случајева, а то су Јагодина, Смедерево, Нови Парз, Чачак и Мрчајевци.

Слика 5. Однос броја локалних самоуправа када је у питању постојање локалне Стратегије развоја јавних и јавно-комуналних предузећа

Узимајући у обзир податке са званичног сајта Градске управе Београда, напомињемо да Београд има стратегију развоја јавних и јавно-комуналних предузећа. Стратегија београдских јавних и јавно-комуналних предузећа, представља саставни део Стратегије развоја града Београда (марта 2011. године), у чијој изради су учествовала јавна комунална предузећа са територије Београда.

Јавна и комунална предузећа представљају значајан део српске економије и обезбеђују неке од основних инфраструктурних услуга грађанима и привреди. Готово цео сектор јавних и комуналних предузећа у Р. Србији, који је формиран за пружање услуга на локалном, регионалном и националном нивоу, остао је и после више од две деценије транзиције у државном власништву, укључујући и најзначајнија предузећа у области производње и транспорта електричне енергије, телекомуникација, авио саобраћаја, итд. Обезбеђење, форме и одговорности за услуге које ова предузећа нуде у Р. Србији регулисано је законима. Међутим, њихов значај за друштво је далеко превазишао ограничења и дефиниције правне регулативе, па се рад ових предузећа свакако валоризује кроз њихову активност, резултате и квалитет производа и услуге коју стављају на располагање грађанима.

Јавна и комунална предузећа су део сваке економије који се у великој мери разликује од класичног тржишног система. Чињеница да њихов рад обично није изложен конкуренцији (често то није ни могуће), класификује их у групу монополистичких или квазимонополистичких пословних делатности. Због тога, монопол се мора контролисати средствима статуса предузећа (пословне делатности контролише оснивач) и директном контролом цена услуга.

Полазећи од чињенице да је званична политика Р. Србије усмерена ка усвајању стандарда који важе у разним областима Европске уније, веома је важно у наредном периоду реструктурирању јавног сектора прићи врло обазриво. Наиме, генерално посматрано и у сваком конкретном случају, треба имати у виду циљеве политике у овој области која се у Европској унији заговара током последње три деценије, а који се тичу управљања тржиштем, повећања ефикасности и поштовања логике конкуренције.

Захваљујући специфичности производа и услуга јавног и комуналног сектора, овај сектор има несразмерно велики утицај на услове, те и трошкове пословања сваке економске активности јер су:

- производи овог сектора неопходни за одвијање процеса производње роба и услуга у свим делатностима привреде, ванпривреде и за живот становништва;
- специфични технолошки процеси производње и услуга и њихове дистрибуције до потрошача због чега није могуће, у свим делатностима овог сектора, развити конкуренцију као што је то присутно код других грана и области привреде;
- присутан је технолошки монопол код једног броја делатности овог сектора (електропривреда, железница, ПТТ, водопривреда), што, у одређеном смислу, ограничавајуће делује на развој конкуренције, посебно у националним границама.

Нерационална комбинација фактора производње, ниска продуктивност рада, нерационална расподела и пословање са губицима као стална појава у јавним и комуналним предузећима основни узроци су ниске ефикасности и конкурентне способности овог сектора привреде. Ова предузећа у Р. Србији углавном неефикасно послују, нуде недовољан квалитет услуге, а знакова побољшања је мало. У исто време, учешће приватног сектора у вршењу ових делатности је релативно мало. Тек последњих неколико година у појединим градовима и општинама појављују се приватна предузећа (Лесковац, Јагодина, Кикинда, Нови Бечеј, Смедеревска Паланка, неколико општина из источне Србије), која обављају јавну комуналну делатност. Карактеристика ових предузећа је што су почетну тржишну привилегију добила тако што су преузимала делатности од постојећих општинских јавно-комуналних предузећа и то углавном преузимањем профитабилнијих комуналних услуга – (на пример управљање комуналним отпадом у односу на скупљање и третман комуналних отпадних вода). Уз њих, појавила су се и приватна предузећа којима се поверавају споредне делатности у јавним предузећима (пројект бирои, сервиси за одржавање возила, обезбеђење објеката...).

За успешно спровођење реструктурирања јавног сектора и евентуални улазак приватног капитала у овај сектор веома је важно дати јасне одговоре посебно на следећа питања:

- Да ли би улазак приватног капитала допринео делотворнијем, квалитетнијем и за кориснике прихватљивијем деловању јавних и комуналних служби?
- Хоће ли улазак приватног капитала поред омогућавања стицања профита новим даваоцима услуга допринети и растерећењу буџета јавних власти, смањењу корупције, уз истовремено задржавање основних права корисника услуга на досадашњем нивоу?
- Хоће ли се најширим слојевима друштва и даље гарантовати универзална права на примерено водоснабдевање, снабдевање електричном, топлотном енергијом...?
- На који начин се може изменити структура тржишта и предузећа у овој области, како би се избегло да се можда постојећи јавни монополи замене приватним?

Циљ презентације резултата овог истраживања је да помогне државним властима и локалним самоуправама да спроведу реформске кораке, којима ће се унапредити пружање јавних и комуналних услуга уз смањење трошкова. Зато што ова предузећа обављају делатности од општег интереса, њихова трансформација се не може вршити на исти начин као приватизација друштвених предузећа. У том контексту, циљеви реформе јавних и комуналних предузећа не могу се изједначити са приватизацијом, односно трансформацијом јавне својине у приватну својину. Мало је вероватно да ће потпуна приватизација ових предузећа бити могућа чак и на средњорочном плану. Због тога би требало размотрити правце реформе јавних и комуналних предузећа у циљу њихове организационе трансформације, односно њихово претварање у привредна друштва (у

смислу Закона о привредним друштвима), као и развијање алтернатива за улазак приватног капитала у овај сектор.

Жељена слика јавног и комуналног сектора је она у којој комуналне услуге пружају предузећа која су ефикасна, ефективна и одговарају потребама потрошача (грађана). За остварење такве слике неопходно је коначно усвојити стратегију реструктурирања овог сектора и избећи досадашња парцијална решења и покушаје трансформације који су се углавном сводили на отпуштање дела запослених, али и поновно запошљавање других. У овој стратегији ослањајући се на праксу и искуство развијених земаља Европске уније, треба одговорити на питања:

- како заштитити јавни интерес у процесу трансформације јавних и јавно-комуналних предузећа;
- каква је улога локалне самоуправе као партнера и заштитника јавног (општег) интереса у погледу квалитета и континуитета обављања јавних и комуналних услуга, као и у погледу контроле монопола и успешног креирања (подстицаја) конкуренције као основног начина антимонополске борбе;
- код којих врста јавних и комуналних услуга се може ићи у поступак уласка приватног капитала одједном, а код којих ићи у више корака;
- које облике подстицаја уласка приватног капитала у постојећа јавна и јавно-комунална предузећа примењивати;
- како креирати правила у обављању јавних и комуналних услуга и обавезе и одговорности власника предузећа и локалне самоуправе;
- у ком правцу треба дограђивати постојеће законске прописе, и на друга питања која могу бити од значаја за успешно реструктурирање у овом сектору привреде и развоју иницијативе приватног сектора.

Преко своје ниске ефикасности и високих трошкова пословања уопште, јавни и јавно-комунални сектор преноси негативан утицај на целу привреду. Задржавање овог сектора на садашњем нивоу ефикасности угрожава развојну и конкурентну способност српске привреде. Резултати овог истраживања указују на актуелне проблеме са којима се суочавају ова предузећа у Р. Србији, као и на неопходност да се схвати важност квалитетног спровођења и контроле процеса њиховог реструктурирања и активног укључивања социјалних партнера. Основни мотив оваквих промена требало би да буду повећање њихове ефикасности, бољи квалитет услуга, ниже цене и повећана слобода избора.

Три су могућа правца промена на које упућују резултати овог истраживања:

1. Статус quo – не дирати статус, већ постојећим инструментима развијати и унапређивати стање у јавној и комуналној привреди;
2. Статусне промене јавних и комуналних предузећа, реструктурирање и трансформација постојећих предузећа у тржишно самосталнија друштва капитала (акционарска друштва или друштва са ограниченом одговорношћу) са интензивнијим увођењем приватног капитала;
3. Уговорни аранжмани уместо контролираних предузећа, где се јавни и комунални сервиси поверавају оператерима уговорима (концесије, service contract и сл.).

Резултати овог истраживања упућују и на закључак да поред тога што носе заједнички префикс „јавна“ и чињенице да је и код јавних комуналних предузећа и код јавних предузећа имовина у јавном власништву, између ове две врсте јавних предузећа постоје значајне разлике у врсти делатности, величини и бројности, потенцијалном интересовању приватног капитала, профитној стопи итд. Због тога је у процесу трансформације целокупног јавног сектора, неопходно да јавна комунална предузећа буду разматрана као засебна целина, због њихове комплексности и специфичности, у смислу пружања јавно-комуналних услуга, те је потребно дефинисати посебне моделе за сваку делатност, што је нарочито важно у случају опредељења за неки од облика партнерства са приватним сектором или страним партнерима.

4.1. Искуства развијених земаља – осврт на искуство Италије (град Милано)

Када се говори генерално о начину функционисања јавних и комуналних служби у развијенијим земљама, може се констатовати да је заједничка карактеристика институционалног оквира који постоји у тим земљама постојање ефикасне заштите својинских права (без обзира да ли се ради о јавној или приватној својини); владавина права, што условљава постојање високог стандарда правне сигурности свих пословних актера и постојање развијеног и институцијама заштићеног тржишта. Сами модели и пут доласка до постојећег начина организовања јавних и комуналних система, од земље до земље се разликују, али је за све карактеристично:

- Да настоје да повећају ефикасност путем уласка приватног капитала у ове системе,
- Да постижу умањење улоге државе путем дерегулације,
- Да уводе и поспешују конкуренцију свугде где је то могуће и
- Да теже ка умањењу буџетских дефицита смањењем обима јавне потрошње.

Укупно гледано, високо развијене европске државе имале су пуно покушаја да у јавну и комуналну област унесу неопходну свежину, промене и да отворе могућност за разне видове партнерства јавног и приватног сектора. Међутим, у свим тим променама ипак је задржан и максимално уважаван принцип опрезности, тако да је већина држава из Европске уније задржала неку врсту контроле над “срцем” јавних и комуналних система, а простор за нове идеје ипак оставила само на периферији.

Чињеница да је Европска унија у члану 16. Уговора из Амстердама јавне услуге навела као кључни елеменат модела европског друштва, говори о значају који им се придаје. Све директиве које заговарају либерализацију у тој области немају за циљ погоршање у пружању услуга, а по питању власништва таквих предузећа не постоји намера да се један облик својине наметне као прихватљивији и пожељнији, односно Европска унија се поставља као неутрална по питању својине.

Статусно својинска решења обављања комуналних делатности у Европској унији и развијеним ваневропским земљама значајно се разликују од земље до земље и од града до града. У протеклом периоду, тенденција у скоро свим земљама била је да локална власт обавља јавну и комуналну делатност тј. она сама пружа јавне и комуналне услуге путем формирања државних (градских) агенција или оснивањем јавног предузећа (друштво са ограниченом одговорношћу) у државном (градском) власништву. Предности оваквог статусног решења су: велика поузданост у обављању ових делатности; могућност функционисања

система и у условима нерентабилности и могућност депресирања цена услуга и вођење социјалне политике. Међутим, оваква решења потенцијално носе у себи и низ недостатака, као што су: ниска ефикасност обављања комуналних делатности; мала флексибилност понуде и велико оптерећење локалних буџета. Ово традиционално решење задржало се још у неким земљама западне Европе (пример Шведске). Ради превазилажења наведених проблема, у многим земљама приступило се обављању јавних и комуналних делатности формирањем мешовитих предузећа (акционарска друштва), јер се проценило да су недостаци претходног решења већи од погодности. Код формирања мешовитих предузећа локалне/националне власти могу да располажу контролним пакетом акција, што је у пракси и најчешћи случај. Ово статусно решење се примењује веома често при урбаној реконструкцији тј. при инвестирању и експлоатацији нових јавних и комуналних објеката. Ово решење је типично за Италију, где су у многим градовима оснивана мешовита друштва за обављање комуналне делатности.

У Италији је сама држава у периоду 1990 - 2000. године урадила обимно реструктурирање јавних и јавно-комуналних предузећа, чиме је побољшала њихову ефикасност и подигла ниво услуга. Тако у Ломбардији нема много примера приватизације јавних и јавно-комуналних предузећа (јавно-приватног партнерства). У случајевима где је било оваквих примера није се радило о куповини јавних предузећа већ су приватне фирме докапитализовале одређен број тих предузећа куповином акција на берзи.

Јавним предузећима руководи држава која поставља чланове Управних одбора, осим у предузећима у којима постоји одређени проценат приватног власништва где се у управне одборе бирају професионални менаџери. Овакав модел (продаја дела акција али не и већинског пакета) примењен је код Поште у Италији. Држава третира јавна предузећа као приватне фирме и труди се да њима управља што боље, са посебним нагласком на ниво услуга који грађани и привреда добијају.

Када је у питању регија Ломбардија, јавна предузећа се могу поделити на она која су 100% у власништву државе; она која су 50% државна а 50% приватна (где „златну“ акцију задржава држава) и трећа група у којој су приватизована јавна предузећа (испод 10%) у већинском приватном власништву. Са избијањем светске економске кризе 2008. године пала је цена акција јавних предузећа на берзи, смањио се број заинтересованих купаца, а у многим делатностима (пример јавног превоза на локалу) није постојао интерес приватног капитала да инвестира у ова предузећа. Утисак послодавца је да је већина услуга која се пружа грађанима и привреди монополизована из чега произилази и незадовољство висином цена услуга. Када су у питању неке конкретне делатности као на пример водоснабдевање, водама се газдује на националном нивоу, а не на нивоу регија или локалних самоуправа.

У ситуацијама где постоји јавно-приватно партнерство скупштина акционара бира органе управљања предузећима. Послодавци имају бројне примедбе на избор директора јавних предузећа, јер се често њихов профил не уклапа у функцију коју треба да обављају. С друге стране истичу као позитивно да су правила пословања иста и за приватне и за државне фирме.

Колективни уговори са запосленима у јавном сектору потписани су на националном нивоу, а ова организација активно учествује у дефинисању регионалних индустријских политика за које у Италији регије уживају велику аутономију.

У периоду кризе синдикати су се изборили да нема значајних отпуштања, тако да је и порасла заинтересованост младих да се запошљавају у овом сектору. Ипак спроводећи посебан програм пензионисања запослених у јавном сектору, Влада није дозволила нова запошљавања, чиме се постепено али сигурно смањује број запослених у јавном сектору. Када је у питању управљање овим сектором, синдикати често износе примедбе да локалне самоуправе бирају људе који професионално нису доказани за послове који се обављају у јавном сектору.

Што се тиче зарада у јавном сектору у Италији, синдикати се труде да задрже садашњи систем платних разреда (гарантованих колективним уговорима за јавне секторе), који су различити зависно од нивоа развијености регије/општине у којој се ради и бољи услови се могу испреговарати колективним уговором на нивоу предузећа/институције. Када се преговара са државом, у њено име преговара посебна агенција ARAN која је састављена од државних службеника ангажованих за ову потребу.

Посета општини Сан Ђовани је била прилика да се из угла локалне самоуправе разговара о функционисању јавних, пре свега комуналних служби. У целокупном јавном сектору општине на 100 хиљада становника ради 900 запослених (800 у локалној самоуправи, а 100 у јавним предузећима). Локална предузећа имају самосталност у раду уз периодичну контролу од стране општинске управе. Општина има већински удео акција и потврђује годишњи буџет. Циљ рада ових предузећа је првенствено квалитетна услуга за грађане и локалну привреду, а остварени профит се великим делом реинвестира у иновације и уштеду енергије, те заштиту животне средине. Од 2008. године дозвољено је да се у јавне услуге укључе и приватне компаније.

На територији Општине Сан Ђовани постоје примери организовања јавних предузећа потребних локалној заједници а која немају профит као приоритет. Пример за то је јавна компанија која пружа апотекарске услуге у деловима општине где приватници нису заинтересовани да отварају апотеке. Фирма има једанаест апотека које су приступачне пре свега старијим суграђанима за лакше снабдевање лековима.

Интересантно је да ова општина нема своје јавно предузеће које пружа услуге градске чистоће, већ је донета одлука да се за ове услуге расписује тендер. Код наплате комуналних услуга постоји на пример разлика у висини цена струје за привреду и грађане, али се вода и чишћење наплаћују по истим ценама. Не постоји комунално предузеће за погребне услуге, већ се понуђач за обављање ове услуге бира сваке друге године на тендеру.

4.2. Списак јавних и јавно-комуналних предузећа обухваћених истраживањем која су доставила попуњен упитник за запослене/синдикате и послодавце/директоре

Р.бр.	Назив предузећа	Седиште-место предузећа	Попуњен упитник запослени/синдикат	Попуњен упитник послодавци/директори
1.	ГСП Београд	Београд	+	+
2.	ЈКП Градска топлана	Ужице	+	+
3.	ЈП Спортски центар	Шид	+	+
4.	ЈКП Београд пут	Београд	+	
5.	ЈКП Краљевица	Зајечар	+	+
6.	ЈКП Напредак	Сокобања	+	+
7.	ЈКП Водовод	Зајечар	+	+
8.	ЈКП 12. септембар	Бајина Башта	+	+
9.	Дирекција за изградњу, урбанизам и грађевинско земљиште ЈП	Смедерево	+	
10.	ЈКП Водовод	Смедерево	+	+
11.	ЈКП Водовод и канализација	Крагујевац	+	+
12.	КЈП Златибор	Златибор	+	+
13.	ЈКП Нискоградња	Ужице	+	+
14.	ЈКП Биоктош	Ужице	+	+
15.	ЈП Стан	Ужице	+	+
16.	ЈКП Суботицагас	Суботица	+	+
17.	ЈП за управљање грађевинским земљиштем	Шабац	+	
18.	ЈП Спортски центар	Шабац	+	
19.	ЈУП План	Шабац	+	
20.	ЈКП Водовод	Шабац	+	
21.	ЈКП Стари град	Шабац	+	
22.	ЈП РТВ Шабац	Шабац	+	
23.	ЈКП Топлана	Шабац	+	
24.	ЈСП Стан	Шабац	+	
25.	ЈП Водовод и канализација	Лозница	+	+
26.	ЈКП Тврђава	Бач	+	+

27.	ЈП за путеве и стамбено комуналну делатност	Алексинач	+	+
28.	ЈКП Топлана	Лозница	+	+
29.	ЈКП Комуналац	Кула	+	
30.	ЈКП Паркинг сервис	Нови Сад	+	
31.	ЈП Дирекција за урбан. и изград.	Алексинач	+	+
32.	ЈКП Сечањ	Сечањ	+	+
33.	ЈП Радио Сечањ	Сечањ	+	+
34.	ЈП Завод за урбанизам	Ниш	+	
35.	Чистоћа ЈП	С. Пазова	+	+
36.	ЈКП Комуналац	Власотинце	+	+
37.	ЈКП Водовод и канализацију	Панчево	+	+
38.	ЈКП Грејање	Панчево	+	+
39.	ЈП Градска стамбена агенција	Панчево	+	
40.	ЈКП Хигијена	Панчево	+	+
41.	ЈП Дирекција за изградњу и уређ.	Панчево	+	+
42.	РТВ Панчево	Панчево	+	+
43.	ЈКП Младост	Панчево	+	+
44.	ЈКП Зеленило	Панчево	+	+
45.	ЈКП Водовод	Лесковац	+	
46.	ЈКП Комуналац	Лесковац	+	+
47.	ЈКП Чистоћа	Сомбор	+	+
48.	ЈКП Комуналац	Лебане	+	+
49.	ЈП Енергана	Сомбор	+	+
50.	ЈП Урбанизам	Сомбор	+	+
51.	КП Водовод	Бездан	+	+
52.	ЈП за информисање	Врбас	+	
53.	ЈКП Стандард	Љубовија	+	+
54.	Јавно комунално предузеће	Јасички пут ББ	+	
55.	ЈП за грађевинско земљ. и путеве	Мајданпек	+	+
56.	ЈП Дирекција за изградњу града	Ниш	+	+
57.	ЈП Нишстан	Ниш	+	+
58.	ЈКП Тржница	Ниш	+	+
59.	ЈКП Комуналац	Мајданпек	+	+
60.	ЈП за стамбене услуге	Мајдапек	+	+
61.	ЈКП Комрад	Врање	+	+

62.	ЈП за грађевинско зем., п. прив., комун. изгр. и ст. област	Сечањ	+	+
63.	ЈКП Градска топлана	Зрењанин	+	+
64.	ЈП Комград	Бачка Топола	+	+
65.	ЈП за грађевинско земљиште урбанистички план и уређење	Бачка Топола	+	+
66.	ЈП Врбас	Врбас	+	
67.	Предшколска установа „Бошко Буха“	Врбас	+	
68.	ЈКП Чистоћа и зеленило	Зрењанин	+	+
69.	Јавно комунално стамбено предузеће	Сврљиг	+	+
70.	ЈП за рекреацију Адица	Ада	+	+
71.	ЈКП Стандард	Ада	+	+
72.	ЈКП Комуналне услуге	Алексинач	+	+
73.	ЈКП Водовод и канализација	Алексинач	+	+
74.	ЈКП Водовод и канализација	Стара Пазова	+	+
75.	ЈКП Обједињена наплата	Ниш	+	+
76.	ЈКП Градска Топлана	Ниш	+	+
77.	ЈП Јединство	Кладово	+	+
78.	ЈП Комуналац	Кладово	+	+
79.	ЈКП Топлана	Лесковац	+	+
80.	ЈКП Медиана	Ниш	+	+
81.	ЈКП Горица	Ниш	+	+
82.	ЈП Водовод	Рума	+	+
83.	ЈКП Водовод	Чачак	+	+
84.	ЈКП за одржавање зграда	Чачак	+	+
85.	ЈКП Радник	Сивац	+	+
86.	ЈКП Градска топлана	Крушевац	+	
87.	ЈКП Водовод	Крушевац	+	
88.	ЈКП Услуга	Прибој	+	+
89.	КЈП „Извор“	Петровац	+	+
90.	ЈКП Паркинг сервис	Петровац	+	
91.	ЈКП Београдске електране	Београд	+	
92.	ЈП Стара планина	Књажевац	+	+
93.	ЈП за склоништа	Београд	+	+
94.	ЈП Завод за уџбенике	Београд	+	+

95.	ЈП Службени гласник	Београд	+	+
96.	ЈП Електромрежа Србије	Београд	+	+
97.	ЈП ПТТ саобраћаја Србија	Београд	+	+
98.	ЈП Национални парк Ђердап	Доњи Милан.	+	+
99.	ЈП Железнице Србије	Београд		+
100.	ЈП Нуклеарни објекти Србије	Винча		+
101.	ЈП Градац	Чачак		+
102.	ЈКСП Звечан	Звечан		+
103.	ЈП Дирекција за грађевинско земљиште и путеве	Косовска М.		+
104.	ЈП Дирекција за стамбени и пословни простор	Косовска М.		+
105.	ЈКП Обилић	Племетина-Обилић		+
106.	ЈКП Стан	Нови Сад		+
107.	ЈКП Пут	Нови Сад		+
108.	ЈГСП Нови Сад	Нови Сад		+
109.	ЈКП Градско зеленило	Нови Сад		+
110.	ЈКП Информатика	Нови Сад		+
111.	ЈКП Лисје	Нови Сад		+
112.	Центар за физичку културу Драго Јововић	Врбас		+
113.	ЈКП Стандард	Врбас		+
114.	ЈП Дирекција за изградњу	Врбас		+

4.3. Правни оквир за функционисање јавних и јавно-комуналних предузећа у Р. Србији

Релевантни системски закони:

- Закон о јавним предузећима и обављању делатности од општег интереса
- Закон о комуналним делатностима
- Закон о јавно-приватном партнерству и концесијама
- Закон о привредним друштвима
- Закон о приватизацији
- Закон о праву на бесплатне акције и новчану накнаду коју грађани остварују у поступку приватизације
- Закон о јавној својини
- Закон о јавним предузећима - нацрт

Посебни закони за поједине делатности од општег интереса:

- Закон о енергетици
- Закон о поштанским услугама
- Закон о јавним путевима
- Закон о шумама
- Закон о водама и др. закона

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

334.724(497.11)"2000/2012"(083.41)
351.824.11(497.11)"2000/2012"(083.41)

ЕФЕКТИ реструктурирања јавних и
јавно-комуналних предузећа у Републици Србији
/ [Драгољуб Рајић ... [и др.]. - Београд :
Социјално-економски савет Републике Србије :
SOLIDAR Suisse/Swiss Labour Assistance SLA -
Kancelarija u Srbiji, 2012 (Београд : Графо
сан). - 71 стр. : граф. прикази, табеле ; 25 cm

На врху насл. стр.: Стално радно тело
Социјално-економског савета за економска
питања. - Тираж 1.000.

ISBN 978-86-87875-03-6 (CCPC)

1. Рајић, Драгољуб, 1979- [аутор]

а) Јавна предузећа - Реструктурирање -
Србија - 2000-2012 б) Комунална предузећа -
Реструктурирање - Србија - 2000-2012
COBISS.SR-ID 195469324